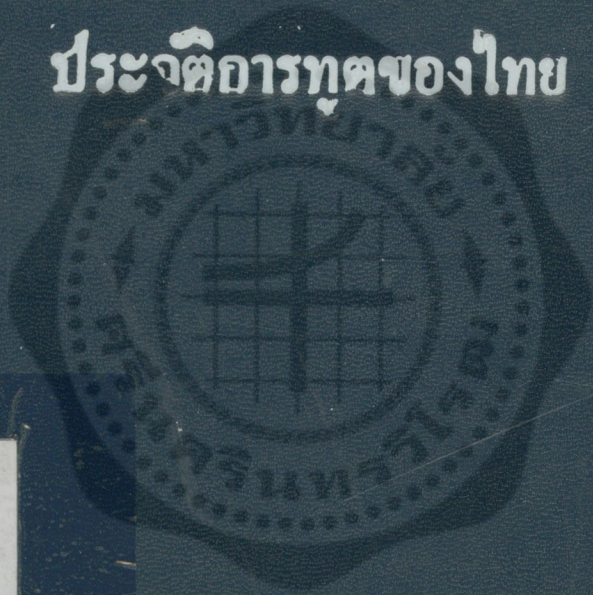

ห้องขจร

ประจติการทูตของไทย

ห้องขจร
อ
327.593
อ154ย

ประวัติการทูตของไทย

พระนิพนธ์

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

คณะข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายยวค สุสีลา

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

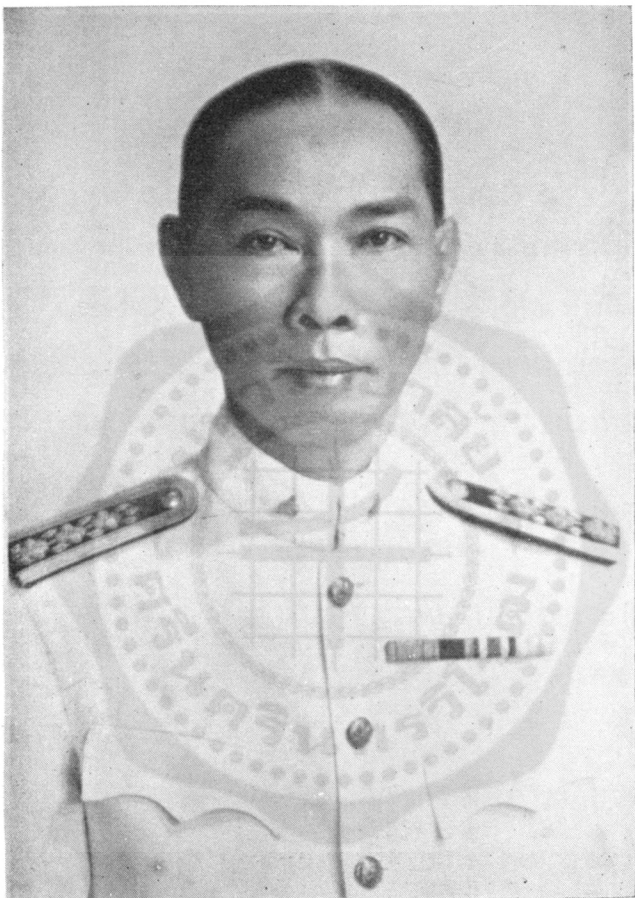
วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๐๗

ศาสตราจารย์ ดร. ภาณุ หวังนันทน์

มอบให้

สำนักหอสมุดกลาง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

นายยวด สุตีลาข

ชาติะ ๔ พฤษภาคม ๒๔๕๕

มรณะ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๐๓

ประวัติ

ชีวิตขั้นต้น

นายยวต สุธีลาช เกิดเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ที่ ตำบลสะพานหิน อำเภอพระนคร เป็นบุตรนายยง นางเขียว สุธีลาช บิดาของนายยวต สุธีลาช ได้เคยรับราชการอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อเยาว์วัยนายยวต สุธีลาช ได้เข้าศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมวัดพิตรภูมิฯ และในสุดท้ายได้สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๗ จากโรงเรียนพาณิชย์การวัดแก้วฟ้าล่าง แล้วจึงเข้ารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ

การรับราชการทหาร

นายยวต สุธีลาช ได้เข้ารับราชการทหารประจำการ สังกัดกองพันทหารสื่อสารที่ ๑ เป็นเวลา ๑ ปี ๔ เดือน เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๔๗๕

ชีวิตราชการ

นายยวต สุธีลาช ได้เริ่มเข้ารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศเป็นครั้งแรกในตำแหน่งเสมียนฝึกหัด กระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๔๗๕ ได้เลื่อนชั้นและโยกย้ายไปรับราชการประจำสถานทูตสถานกงสุลในต่างประเทศ ดังต่อไปนี้

๑ กันยายน ๒๔๗๕ เสมียนตรี

๑๑ เมษายน ๒๔๗๕ ไปรับราชการทหารประจำกองพันทหารสื่อสารที่ ๑ เป็นเวลา ๑ ปี ๔ เดือน

- ๑ กันยายน ๒๔๗๗ กลับมารับราชการกระทรวงการต่างประเทศ
เป็นเสมียนอันดับ ๑ กองคลัง กระทรวง
การต่างประเทศ
- ๒๘ กรกฎาคม ๒๔๘๒ เสมียนอันดับ ๘ สถานเอกอัครราชทูต ณ
กรุงโตเกียว
- ๑ ธันวาคม ๒๔๘๕ นายเวรสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว
- ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗ นายเวรกองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวง
- ๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๗ เลขานุการตรี สำนักงานเลขานุการรัฐ-
มนตรี
- ๑๐ มีนาคม ๒๔๙๐ ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอ-
ชิงตัน
- ๑ มกราคม ๒๔๙๓ เลื่อนชั้นเป็นข้าราชการชั้นโท
- ๒๐ ธันวาคม ๒๔๙๓ หัวหน้าแผนกเงิน กองคลัง สำนักงานปลัด
กระทรวง
- ๑๖ เมษายน ๒๔๙๖ หัวหน้าแผนกพัสดุ กองคลัง สำนักงาน
ปลัดกระทรวง
- ๑๔ กันยายน ๒๔๙๘ รองกงสุล ณ นครสิงคโปร์
- ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๐๐ เลื่อนชั้นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้น
เอก
- ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๓ หัวหน้ากองบรรณสาร สำนักงานปลัด
กระทรวง
- ๓๐ ธันวาคม ๒๕๐๓ หัวหน้ากองพัสดุและรักษาสถานที่ สำนัก-
งานปลัดกระทรวง

๒๗ มีนาคม ๒๕๐๔ หัวหน้ากองราชการในต่างประเทศ สำนักงาน
งานปลัดกระทรวง และดำรงตำแหน่งน้อย
จนถึงแก่กรรม

ราชการพิเศษ

กุมภาพันธ์ ถึง พฤษภาคม ๒๔๘๔ ช่วยราชการคณะผู้แทน
รัฐบาลไทยในการเจรจาระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศไทยกับอินโด-
จีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

ชีวิตครอบครัว

นายยวต สุธีลาซ ได้สมรสกับนางสาวแพ เล็กสุคนธ์ เมื่อ พ.ศ.
๒๔๗๗ เกิดบุตรธิดาด้วยกันรวม ๔ คน คือ

๑. นางพันธ์ประหยัด แก้วมีชัย
๒. นางพยุ่ง สายะศิลป์
๓. นายไสยตม์ สุธีลาซ
๔. นางสาว เสวดี สุธีลาซ

โดยที่นายยวต สุธีลาซ เป็นผู้มีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจเย็น
และรักครอบครัว ไม่ดื่มสุรา ภายหลังเวลาราชการแล้วจึงมักจะกลับ
บ้านใช้ชีวิตอยู่กับลูก ๆ มากกว่าที่จะใช้ชีวิตนอกบ้าน เห็นแก่ความ
สุขของครอบครัวมากกว่าความสุขส่วนตัว ครอบครัวนี้จึงดำเนินชีวิต
มาเป็นปกติสุข ตราบจนวาระสุดท้ายของนายยวต สุธีลาซ

นายยวต สุธีลาซ เป็นผู้มีสุขภาพดีในวัยต้นแรก ภายหลัง
ขณะที่ไปรับราชการอยู่ ณ สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ได้

เริ่มเป็นโรคเบาหวาน และเป็นเรื้อรังไม่หายขาด จนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้ป่วยเป็นโรคที่มีอาการหนักขึ้นจนถึงกับต้องทำการผ่าตัดใหญ่ครั้งหนึ่ง ตั้งแต่นั้นสุขภาพก็ไม่สมบูรณ์เรื่อยมา ทั้งได้มีโรคตับแข็งแทรกเข้ามาอีกด้วย ก่อนหน้าที่จะถึงแก่กรรมประมาณหนึ่งปีสุขภาพได้กลับสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่โดยมิได้มีไว้แว ในวันพุธที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๗ ได้ล้มเจ็บลงโดยกะทันหันในตอนบ่ายของวันนั้น จึงไปรับการรักษาพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช มีอาการหนักจนถึงกับต้องให้น้ำเกลือและให้เลือดตลอดเวลา ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๘ เวลาประมาณบ่ายโมงสิบห้านาที จึงได้ถึงแก่กรรม รวมอายุได้ ๕๒ ปี

อิสริยาภรณ์

- พ.ศ. ๒๔๙๑ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
 - พ.ศ. ๒๔๙๓ เหรียญบรมราชาภิเษก
 - พ.ศ. ๒๔๙๖ จตุรตาภรณ์มงกุฎไทย
 - พ.ศ. ๒๔๙๘ จตุรตาภรณ์ช้างเผือก
 - พ.ศ. ๒๕๐๐ เหรียญจักรพรรดิมาลา
-

คำไว้อาลัย

โดย

พันเอก ถนัด คอมันตร์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ในการพระราชทานเพลิงศพ นายยวต สุธีลา ซึ่งได้ถึงแก่กรรมลงในขณะดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองราชการในต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศได้พร้อมใจกันจัดพิมพ์หนังสือขึ้นแจกในงาน เพื่อเป็นที่ระลึกแห่งความสนิทสนมและความรักใคร่อันมีต่อผู้วายชนม์ ผู้จัดการพิมพ์หนังสือได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยเพื่อนำลงในหนังสือนี้ด้วย ซึ่งข้าพเจ้าขอสนองคำขอนี้ด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้เพราะ นายยวต สุธีลา เป็นข้าราชการเก่าแก่ของกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยในทางส่วนตัวและได้ร่วมงานทางราชการมาเป็นเวลานานตราบนานวาระที่ นายยวต สุธีลา ได้ถึงแก่กรรมลง

นายยวต สุธีลา ได้เข้ารับราชการในการต่างประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ นับเป็นเวลาราชการในกระทรวงการต่างประเทศตราบนานถึงแก่กรรมเป็นเวลาร่วม ๓๒ ปี ซึ่งนับว่าเป็นเวลาอันยาวนานตลอดเวลาที่รับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ นายยวต สุธีลา ได้เป็นที่ไว้วางใจและรักใคร่ของผู้บังคับบัญชา และได้รับความเคารพรักใคร่จากข้าราชการชั้นผู้น้อย ทั้งนี้เนื่องด้วย นายยวต สุธีลา เป็น

ผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารีและมีความรักใคร่ในหมู่คณะ ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ นายยวต สุธีลาฯ จึงเป็นที่รักใคร่ของบรรดาเพื่อน ข้าราชการโดยทั่วไป

ในด้านการปฏิบัติราชการ นายยวต สุธีลาฯ ได้เริ่มต้นชีวิตราชการจากตำแหน่งเสมียนฝึกหัดในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เนื่องจากความอุตสาหะและความเอาใจใส่ต่องานในหน้าที่ จึงทำให้ นายยวต สุธีลาฯ ได้รับความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ตลอดมา จนได้เลื่อนขั้นเป็นหัวหน้ากองในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ในระหว่างรับราชการก็ได้รับแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งในต่างประเทศ ๓ ครั้งด้วยกัน คือ นายเวรประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว เลขาธิการตรีประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน และครั้งสุดท้าย ดำรงตำแหน่งรองกงสุล ณ นครสิงคโปร์ ก่อนถึงแก่กรรมเพียงเล็กน้อย นายยวต สุธีลาฯ ก็ได้ปฏิบัติราชการอย่างเอาใจใส่และขยันขันแข็ง ประกอบกับในระยะนี้กระทรวงการต่างประเทศมีนโยบายที่จะจัดซื้อที่ดินทำการสถานทูต สถานกงสุล ในต่างประเทศ ตลอดจนทำเนียบเอกอัครราชทูตเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐบาล งานของกองราชการในต่างประเทศจึงมีปริมาณมากและมีความสำคัญขึ้น แม้สุขภาพของ นายยวต สุธีลาฯ ในระยะหลังนี้จะไม่อยู่ในสภาพดี แต่นายยวต สุธีลาฯ ก็ทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังความคิดเพื่อปฏิบัติราชการให้ลุล่วงไปตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

ในการเขียนคำไว้อาลัยนี้ ทำให้ข้าพเจ้าระลึกถึงข้าราชการ
เก่าแก่ของกระทรวงการต่างประเทศผู้หนึ่ง ซึ่งได้ปฏิบัติราชการมา
ด้วยความเรียบร้อยตลอดเวลาอันยาวนาน และได้จากไปท่ามกลาง
ความเศร้าสลดของบรรดาเพื่อนข้าราชการ

ที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยได้โปรดอภิบาล
รักษาวิญญาณของ นายยวศ สีสีลาช ไม่ว่าจะสิงสถิตอยู่ ณ แห่งใด ขอ
จงประสบสุขในสัมปรายภพนี้.

พันเอก ถนิต คอมันตร์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ประวัติการทูตของไทย

หมวด ๑

การสัมพันธ์กับประชาชาติใกล้เคียง

๑. สมัยน่านเจ้า

วัฒนธรรมประจำชาติ ย่อมมีส่วนสืบเนื่องมาจากประเพณีนิยมของชาติตั้งแต่อดีตมาบรรพ์มา ฉะนั้นจึงควรพิจารณาความเป็นสังเขปว่า ในสมัยน่านเจ้า ก่อนที่ไทยอพยพมาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยนี้ ได้มีการสัมพันธ์ทางทูตในลักษณะอย่างไร

ไทยเป็นชาตินักรบจัดการปกครองแบบทหาร แต่ก็นิยมการเจริญทางไมตรีกับประเทศใกล้เคียง ฉะนั้นในสมัยน่านเจ้า จึงได้มีราชทูตส่งไปมาติดต่อกับประเทศจีนและประเทศทิเบต ตลอดจนทำสนธิสัญญาทางไมตรีเป็นครั้งคราว เช่น ทำกับจีนใน พ.ศ. ๑๑๙๓ (ค.ศ. ๖๕๐) พ.ศ. ๑๒๘๘ (ค.ศ. ๗๔๕) และ พ.ศ. ๑๓๓๐ (ค.ศ. ๗๘๗) และทำกับทิเบต ใน พ.ศ. ๑๒๙๓ (ค.ศ. ๗๕๐) และใน พ.ศ. ๑๓๖๓ (ค.ศ. ๘๒๐) ได้นำช่างฝีมือจีนมาบำรุงการช่างฝีมือในน่านเจ้าด้วย เช่น การทอผ้าเป็นต้น ทั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ชนชาติไทยไม่อยู่เป็นโดดเดี่ยว แต่ใคร่บำรุงการค้าติดต่อกับต่างประเทศเพื่อประโยชน์ในการเศรษฐกิจ

๒. สมัยสุโขทัย

ชนชาติไทยอพยพลงมาสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเกินกว่าพันปีมาแล้ว เช่น ราว พ.ศ.-๑๔๐๐ (ค.ศ. ๘๕๗) ท้าวพรหมไค้ตั้งเมืองฝาง (สวรรคโลก) และก่อนหน้านั้นอีกเป็นเวลานาน ก็ย้อมค้อยอพยพลงมา ครั้นเมื่อกุบไลข่านได้ปราบнанเจ้าใน พ.ศ. ๑๗๘๖ (ค.ศ. ๑๒๔๓) แล้ว ไทยก็ยิ่งอพยพลงมามากขึ้น

ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยนั้น มีชาวละว้าและมอญ-เขมร ตั้งหลักแหล่งอยู่ โดยได้รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย เช่น ได้รับพระพุทธศาสนามาแต่สมัยพระเจ้าอโศก กับทั้งได้รับขนบธรรมเนียมประเพณีของพราหมณ์มาด้วย

ชนชาติไทยซึ่งเป็นชาตินักรบ เมื่ออพยพลงมาในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็ย่อมได้เป็นใหญ่ตามลำดับลงมาทางใต้ และได้สืบทอดวัฒนธรรมตามแบบของอินเดียนั้น ประกอบเข้ากับประเพณีนิยมของตน มีพระพุทธศาสนาตามแบบหินยาน ซึ่งเป็นแบบบริสุทธิ์เป็นต้น พระพุทธศาสนาชอบด้วยอุปนิสัยของไทย เพราะเป็นศาสนาที่สอนให้คนเป็นอิสระ รู้สึกความรับผิดชอบในการกระทำของตน และให้เกียรติแก่คนว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พึงมีปณัตติธรรมต่อกันเหมาะสมแก่ความปกครองของไทย ซึ่งนิยมการปกครองแบบพ่อปกครองลูก เป็นครอบครัวเดียวกัน ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีของพราหมณ์นั้น ส่งเสริมให้ผู้นั้นเป็นใหญ่มีอำนาจสิทธิ์ขาดเหมือนหนึ่งว่าเป็นเทวเจ้า ไม่ชอบด้วยอุปนิสัยของไทย ไทยจึงยังไม่รับเอาใน

ขั้นต้น แต่การประสานกับมอญ-เขมร ซึ่งเป็นผู้ตั้งหลักแหล่งอยู่เดิม ก็ค่อยเป็นไปอย่างกลมกลืนกันจนกลายเป็นชนชาติเดียวกันไป

การปกครองในสมัยนั้น ยังเป็นการปกครองแบบกรุงหรือนคร ก็ยังเป็นสมัยเมืองไทย ซึ่งมีเมืองหลวง แล้วมีหัวเมืองขึ้นแก่เมืองหลวง แล้วก็มีประเทศราช ซึ่งส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายมิถัด

ใน พ.ศ. ๑๗๘๑ (ค.ศ. ๑๒๓๘) พระเจ้าศรีอินทราทิตย์ได้เมืองสุโขทัยมาจากกัมพูชา ตั้งเป็นราชอาณาจักรไทยขึ้น

ใน พ.ศ. ๑๘๑๘ (ค.ศ. ๑๒๗๕) พระเจ้ารามคำแหง วิจารณ์บุรี ซึ่งได้เคยชนช้างชนะขุนสามชน เจ้าเมืองจันทมาแล้ว ได้เสวยราชย์ และได้ขยายราชอาณาจักรไทยออกไปเป็นอันมาก

พระราชกรณียกิจของพระองค์ก็คือ จัดราชอาณาจักรไทยให้แน่นแฟ้นมั่นคง โดยรวบรวมเมืองต่างๆ ให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยตามกำลังของพระองค์ ประกอบกับภูมิศาสตร์ ถ้าจะพูดตามหลักภูมิศาสตร์แล้ว แม่น้ำเป็นทางคมนาคม ฉะนั้น ถ้าจะอาศัยเป็นเขตแดนก็เพื่อความสะดวกที่มีเส้นเขตแดนอันประจักษ์เท่านั้น แต่ภูเขาเป็นเครื่องกีดกัน ฉะนั้น จึงเป็นเขตแดนธรรมชาติที่หนักแน่นกว่า

การขยายราชอาณาจักรไทย ย่อมขยายตามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อน แล้วจึงขยายตามลุ่มแม่น้ำโขง ส่วนการออกมหาสมุทรอินเดีย นั้น เมื่อยังเป็นสมัยใช้เรือใบ ต้องอาศัยฤดูกาลมรสุมอยู่ ฉะนั้น ถ้าลัดออกทางบกคือทางตะนาวศรี-มะริด ก็สะดวกกว่าออกทางทะเล อ้อมแหลมมลายูไป มะริดจึงเป็นเมืองสำคัญในทางการค้าสำหรับบำรุงความเจริญทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรไทย และการแผ่

ออกไปทางนั้น กันนับว่าเป็นธรรมดา เฉพาะอย่างยิ่ง ในเมื่อประชากรในแถบนั้นเป็นมอญ ซึ่งประสานกับไทยได้สนิท นอกจากนี้ ถ้าแผ่ลงไปทางใต้ คือทางแหลมมลายูได้ด้วยก็ยิ่งดี ส่วนตอนที่เลยลุ่มแม่น้ำโขงไปนั้น มีเขาบรรทัดคั่น และพวกญวนก็มีวัฒนธรรมใกล้เคียงไปทางจีน ฉะนั้น การแผ่เลยเขาบรรทัดญวนไป จึงไม่มีความจำเป็น

พระเจ้ารามคำแหงได้แผ่ราชอาณาจักรไทยออกไปถึงแม่น้ำโขงที่หลวงพระบาง (ชาว-เซา) และเวียงจันทน์ ส่วนทางพายัพนั้นพะเยาและเชียงใหม่มีไทยปกครองอยู่ จึงปล่อยให้เป็นอิสระไว้ โดยเป็นไมตรีต่อกัน ทางภาคกลาง ลพบุรีและอยุธยายังเป็นอิสระอยู่ เพราะใน พ.ศ. ๑๘๓๒ (ค.ศ. ๑๒๘๙) ล่อชกกัก (ละโว้) ได้ส่งทูตไปยังประเทศจีน ทางตะวันตก ได้แผ่ออกไปถึงมหาสมุทรอินเดีย มีทวายและตะนาวศรี (รวมทั้งมะริดด้วย) เป็นต้น ส่วนทางใต้ ได้แผ่ลงไปถึงมลักกา

พระเจ้ารามคำแหงได้ดำเนินการทูตอย่างสุขุม คือ ผูกไมตรีไว้กับพระยาเม็กราช และพระยาจำเมือง ซึ่งเป็นเจ้าเมืองไทยด้วยกัน และแม้จะมีข้อผิดแผกแตกต่างกัน เช่น ได้มีระหว่างพระเจ้ารามคำแหงกับพระยาจำเมือง ก็หาได้สู้รบกันไม่ แต่ยอมให้พระยาเม็กราชเป็นผู้ตัดสินทำความปรองดองกัน

ใน พ.ศ. ๑๘๒๕ (ค.ศ. ๑๒๘๒) จีนได้ส่งทูตมาทำหนังสือสัญญาทางไมตรีที่กรุงสุโขทัย และพระเจ้ารามคำแหงเองได้เสด็จไปยังประเทศจีนถึง ๒ ครั้ง คือ ใน พ.ศ. ๑๘๓๗ (ค.ศ. ๑๒๙๔) ครั้งหนึ่ง พ.ศ. ๑๘๔๓ (ค.ศ. ๑๓๐๐) อีกครั้งหนึ่ง และในครั้งหลังนี้

ได้นำช่างฝีมือจีนมาจัดทำเครื่องถ้วยชามที่เรียกว่า สังคโลก หรือ
สวรรณโลกนั้น จำหน่ายแพร่หลายไปถึงประเทศอื่นๆ มีชื่อเสียงมา
เท่าทุกวันนี้

ส่วนทางพระพุทธศาสนา ก็ได้มีการติดต่อกับลังกา มีพระสงฆ์
ไทยไปบวชในลังกา แล้วนำลัทธินิกายลังกาเข้ามา และได้พระพุทธ
สิหิงค์มาจากลังกาคด้วย

การทูตของพระเจ้ารามาคำแห่งจิงเหินได้ว่าเป็นการส่งเสริม
ความเจริญของไทย โดยเฉพาะในการเจริญทางไมตรีเท่านั้น แต่ได้
บำรุงวัฒนธรรมโดยติดต่อกับลังกาในทางศาสนา และติดต่อกับจีน
ในทางเศรษฐกิจด้วย

๓. สมัยอยุธยา

การที่ชาติไทยจะมีกำลังแน่นแฟ้นนั้น นอกจากจะบำรุงวัฒน-
ธรรมทางใจแล้ว ยังจะต้องบำรุงความเจริญทางเศรษฐกิจด้วย โดย
ที่อาชีพของราษฎรอาศัยการทำนาเป็นที่ตั้ง และการค้าขายกับต่าง
ประเทศ ย่อมอาศัยทะเลเป็นทางคมนาคม ฉะนั้น ภูมิประเทศที่เป็น
ท่าเลแห่งความเจริญในลำดับต่อมา ย่อมอยู่ในท่ามกลางลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยา และอยู่ทองก็มีกำลังมากขึ้นโดยลำดับ จนได้ตั้งเมืองหลวง
ขึ้นใหม่ที่กรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๑๘๙๓ (ค.ศ. ๑๓๕๐)

ไทยในอุทองได้มีการติดต่อกับเขมรมากกว่าไทยในสุโขทัย และ
เมื่อราชอาณาจักรได้กว้างใหญ่ออกไป ระเบียบการปกครองก็จะ
ต้องกระชับขึ้น ฉะนั้น วัฒนธรรมของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึง

ได้สมานเอาวัฒนธรรมของกัมพูชาซึ่งอาศัยลัทธินิยมของพราหมณ์เป็น
มูลฐานนั้นมาใช้เป็นอันมาก มีลัทธิสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นต้น และ
ในการจัดราชอาณาจักรไทยให้แน่นแฟ้น ก็จะต้องติดต่อกับและปะทะ
กับประชาชาติใกล้เคียงที่มีกำลังมาก เช่น กัมพูชา และพม่า เป็นต้น

กัมพูชาได้ตกอยู่ในอำนาจของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๘๕ (ค.ศ.
๑๓๔๒) ต่อจากนั้นไป กัมพูชาก็คอยฉวยโอกาสที่ไทยต้องสู้รบกับ
พม่าเพื่อแย่งเมืองขึ้น และไทยก็ต้องจัดการรักษาอำนาจอธิปไตย
เหนือกัมพูชาไว้ทุกคราวมา จนกระทั่งฝรั่งเศสได้แผ่เข้ามาในอินโดจีน

ส่วนพม่านั้น ที่แรกพยายามตีเอาทวายและตะนาวศรีไป แต่
ไทยก็ตีเอาคืนมาได้ทุกคราว จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ
พ.ศ. ๒๓๑๐ (ค.ศ. ๑๗๖๗)

แล้วพม่าตีเมืองเชียงใหม่ไปได้ใน พ.ศ. ๒๐๙๙ (ค.ศ. ๑๕๕๖)
ทำให้ไทยต้องต่อสู้กับพม่า เป็นเหตุให้ไทยต้องเสียอิสรภาพไปถึง ๒
ครั้ง คือ ใน พ.ศ. ๒๑๑๒ (ค.ศ. ๑๕๖๙) ครั้งหนึ่ง และใน พ.ศ.
๒๓๑๐ (ค.ศ. ๑๗๖๗) อีกครั้งหนึ่ง แต่วีรบุรุษของไทย คือ พระ
นเรศวรในครั้งแรก และพระเจ้าตากสิน และพระพุทธรยอดฟ้าในครั้ง
หลัง ก็ได้กู้อิสรภาพกลับคืนมาได้โดยเร็วไว

การทูตจึงเป็นอุปกรณ์ประกอบการสงครามเป็นส่วนมาก และ
เพราะฉะนั้น ก็เป็นไปแล้วแต่โอกาสจะอำนวย เช่นเดียวกับทาง
ยุโรปในสมัยคล้ายคลึงกัน โดยอาศัยหลักที่ฝรั่งเรียกว่า เหตุผลแห่ง
รัฐ คือแล้วแต่ประโยชน์ของแต่ละฝ่าย แต่มีอยู่ข้อหนึ่งซึ่งควรนำ
มากล่าวไว้เพื่อแสดงให้เห็นวัฒนธรรมของไทย คือ เมื่อบุรณรอง

ให้มาขอช้างเผือกต่อพระมหาจักรพรรดิ ได้มีการอภิปรายกันว่า ควรจะให้ไปหรือไม่ ฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นเสียงข้างมาก เห็นควรให้ไป เพราะช้างเผือกในขณะนั้นมีอยู่หลายเชือกด้วยกัน และไทยก็ยังไม่ว่าพร้อมที่จะทำการรบ เอาไว้แก้ไขภายหลังดีกว่า แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การให้ช้างเผือกไป จะเป็นเครื่องแสดงความอ่อนน้อมสวามิภักดิ์ต่อพม่า ไม่สมเกียรติของไทย จึงเสนอให้ปฏิเสธไป และพระมหาจักรพรรดิก็ทรงเห็นชอบด้วย

ก่อนชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับไทย การแต่งทูตไทยไปเจริญทางไมตรีกับประเทศนอกแหลมสุวรรณภูมินี้ ได้แต่งตั้งไปยังประเทศจีน เช่น ในรัชกาลพระบรมราชาที่ ๑ และในรัชกาลพระอินทราชา เป็นต้น และชาวจีนก็ยอมมาประกอบการค้าในประเทศไทย แต่การเจริญทางไมตรีดังกล่าว เป็นไปในทำนองแสดงอหยาศัยไมตรีเท่านั้น มีราชบรรณาการส่งไปเป็นของขวัญเป็นธรรมดา หาได้ส่งไปเพื่อสวามิภักดิ์ไม่ เพราะไทยรักเอกราชเป็นที่ตั้ง สมกับหลักความนิยมของชาติยุโรปที่เข้ามาติดต่อกับไทยเมื่อสี่ร้อยปีกว่ามานี้

หมวด ๒

การเริ่มสัมพันธ์กับชาติยุโรปและญี่ปุ่น

๑. โปรตุเกสและสเปน

ก. โปรตุเกส

ใน พ.ศ. ๒๐๔๑ (ค.ศ. ๑๔๙๘) วัสโก ดากามา ได้มาถึงอินเดียโดยผ่านมาทางแหลมกูทโฮป เป็นการที่ชาวยุโรปเริ่มติดต่อทางทะเลกับเอเชียบูรพา ชาวโปรตุเกสได้มาถึงมัลกกาใน พ.ศ. ๒๐๕๒ (ค.ศ. ๑๕๐๙) และตีมัลกกาได้ใน พ.ศ. ๒๐๕๔ (ค.ศ. ๑๕๑๑) แล้วได้ส่ง คูอาร์เต แฟร์นันเดซ เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา เพราะมัลกกาเป็นของไทยอยู่ตั้งแต่รัชกาลพระเจ้ารามคำแหง และในปีเดียวกัน ได้ส่ง อันโตเนีย เด มิรันตา เข้ามาเป็นทูตอีกครั้งหนึ่ง และไทยก็ได้ส่งทูตไปยังเมืองกัว ซึ่งเป็นที่ตั้งของโปรตุเกสในอินเดีย และใน พ.ศ. ๒๐๕๙ (ค.ศ. ๑๕๑๖) โปรตุเกสได้ส่ง คูอาร์เต โคเอลโย มาเป็นทูตอีกครั้งหนึ่ง โปรตุเกสรับว่าจะส่งปืนและกระสุนปืนให้แก่ไทย และไทยรับว่าจะให้ความสะดวกแก่ชาวโปรตุเกสในการที่จะมาตั้งถิ่นฐานและทำการค้าขาย กับทั้งจะให้เสรีภาพในทางศาสนาด้วย นอกจากนี้ โปรตุเกสขอให้ส่งคนไทยไปตั้งถิ่นฐานในมัลกกาแทนพวกพ่อค้าแขก ซึ่งไปเสียจากมัลกกาเนื่องจากโปรตุเกสเข้าครอบครอง ชาวโปรตุเกสชมประเทศไทยว่า มีกำลังและความรุ่งเรืองมากที่สุดในแถบนี้

ชาวโปรตุเกสได้เข้ามาอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนถึง ๓๐๐ คน มีพ่อค้าบ้าง และมีผู้ชำนาญการทหารบ้าง โปรตุเกสมีตัวแทน

การค้าทาสหรือทาสและปัตตานี ทำการค้าขายข้าว ตับูก งาช้าง กายาน คราม ครั่ง และไม้ฝาง ใน พ.ศ. ๒๐๘๑ (ค.ศ. ๑๕๓๘) พระไชยราชามีชาวโปรตุเกสเป็นทหารรักษาพระองค์ ๑๒๐ คน แต่ชาวโปรตุเกสอาสาเป็นทหารไม่เฉพาะในประเทศไทย เพราะใน พ.ศ. ๒๐๙๒ (ค.ศ. ๑๕๔๙) เมื่อไทยกับพม่ารบกัน ก็มีทหารอาสาและปืนใหญ่ของโปรตุเกสใช้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ใน พ.ศ. ๒๑๔๙ (ค.ศ. ๑๖๐๖) เทเซเกวรา ได้นำคณะสอนศาสนา เจซูอิต เข้ามาเป็นครั้งแรก

ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาในประเทศไทยนั้น ไม่ใช่จะมาค้าขายชั่วคราวเท่านั้น แต่มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นการประจำ ฉะนั้น จึงติดต่อกับไทยได้สะดวก แต่ในปี พ.ศ. ๒๑๖๗ (ค.ศ. ๑๖๒๔) โปรตุเกสได้ยึดเรือเนเทอร์แลนด์ในน่านน้ำไทย และในปี พ.ศ. ๒๑๗๑ (ค.ศ. ๑๖๒๘) ปรากฏว่า เรือโปรตุเกสได้จมเรือสำเภาไทย ทั้งนี้ มีเหตุการณ์เมืองเข้ามาแทรก คือ ในตอนนั้น ชาวเนเทอร์แลนด์ได้แผ่ออกมาทางอาเซียบูรพา และทำการแย่งชิงการค้า ตลอดจนเมืองท่าอันเป็นแหล่งการค้าของโปรตุเกสอยู่แล้ว การรบกวนซึ่งได้เกิดขึ้นระหว่างไทยกับโปรตุเกสจึงเนื่องมาจากการแย่งการค้าและเมืองท่าระหว่างโปรตุเกสกับเนเทอร์แลนด์เป็นสำคัญ

โปรตุเกสสู้เนเทอร์แลนด์ไม่ได้ และต่อมาเนเทอร์แลนด์ก็ได้เป็นใหญ่ทางทะเลในอาเซียบูรพา ชาวโปรตุเกสในประเทศไทยจึงอยู่อย่างสงบเป็นปรกติสุข แม้ไทยจะมีกรณีขับไล่คนต่างศาสดาอื่น เพราะเข้าเกี่ยวข้องกับเมืองของไทย ชาวโปรตุเกสทั้งพ่อค้าและนักสอนศาสนาก็อยู่ต่อมาได้โดยสะดวก ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า แม้มี

อารยธรรมต่างกัน ถ้ามีความมุ่งหมายแต่เพียงจะมาทำการค้าขายและ
สอนศาสนาเท่านั้น โดยไม่เข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองแล้ว ไทยก็มี
ใจกว้างขวางให้ความสะดวกโดยยินดี ไม่รังเกียจศาสนาอื่น และไม่
ปิดประตูการค้ากับประเทศอื่น

ข. สเปนญ

สเปนญกับโปรตุเกสได้แบ่งเขตการขยายตัวออกนอกยุโรปกัน คือ
สเปนญแผ่ไปทางตะวันตก และโปรตุเกสแผ่มาทางตะวันออก สเปนญ
ได้แผ่ออกไปทางมหาสมุทรแอตแลนติกออกมามีมหาสมุทรปาซิฟิก จน
มาได้เกาะฟิลิปปินส์ ใน พ.ศ. ๒๑๔๑ (ค.ศ. ๑๕๙๘) ได้ส่ง
คอนเตลโล เดอากวีร์เร เป็นทูตมาจากมินิลา เพื่อมาทำหนังสือสัญญา
ทางไมตรีและการพาณิชย์กับไทย และการสัมพันธ์ระหว่างสเปนญกับ
ไทยก็เป็นไปทำนองเดียวกันกับการสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสกับไทย
เพราะในสมัยนั้นสเปนญกับโปรตุเกสเป็นไมตรีกัน

๒. ญี่ปุ่น

การติดต่อทางทะเลระหว่างประเทศไทยกับประเทศชาติเอเชีย
นั้น ได้มีการติดต่อกับอินเดีย (เบงกอล และฝั่งโคโรมันเดล) และ
อิหร่าน มาแต่โบราณกาลแล้ว และในสมัยที่ชาวยุโรปแผ่ออกมา
ทางเอเชียบูรพา ก็ยังมีการติดต่อกันอยู่ คือ มีการแต่งทูตไปมาต่อกัน
และมีการค้าขายติดต่อกัน แต่โดยที่ไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อความ
สัมพันธ์ของไทยกับต่างประเทศในภายหลัง จึงจะไม่นำมากล่าว จะ
กล่าวเฉพาะแต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

ใน พ.ศ. ๒๑๓๖ (ค.ศ. ๑๕๙๓) เมื่อพระนเรศวรทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา มีทหารญี่ปุ่น ๕๐๐ คน อยู่ในกองทัพของพระนเรศวรด้วย ซึ่งแสดงว่าชาวญี่ปุ่นได้เข้ามาในประเทศไทยก่อนหน้านี้แล้ว

ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาในประเทศไทยนั้น เป็นทหารอาสาที่มี เป็นพ่อค้า และชาวเดินเรือก็มี ญี่ปุ่นในสมัยนั้น ควบคุมการค้ากับต่างประเทศ คือ ต้องได้รับอนุญาตจึงจะทำการค้ากับต่างประเทศได้ ส่วนชาวญี่ปุ่นซึ่งออกมาจากประเทศญี่ปุ่นเพื่อมาเป็นทหารอาสาหรือพ่อค้า นั้นย่อมเป็นนักผจญภัย เช่นเดียวกับชาวยุโรปที่แผ่ออกมาในสมัยนั้นเหมือนกัน ฉะนั้น การกระทำของชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ ย่อมเป็นการกระทำในลักษณะนักผจญภัย กรมอาสาญี่ปุ่น ถ้าปกครองควบคุมดี ก็ดีไป แต่ถ้าให้เข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองของไทยด้วยแล้ว ก็ย่อมมีเหตุยุ่งยากเกิดขึ้น เช่น ยามาคา นางามาช่า ซึ่งได้เป็นออกญาเสนาภิมุขเจ้ากรมอาสาญี่ปุ่นในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ก็เป็นผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น เช่น สนับสนุนให้พระเชษฐาธิราชได้เสวยราชย์ตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าทรงธรรม และในการที่มีส่วนกำจัดพระศรีศิลป์ และต่อมาสนับสนุนให้พระอาทิตย์วงศ์ได้เสวยราชย์โดยไม่สนับสนุนพระเจ้าปราสาททอง ก็คงกระทำในทางที่ตนเห็นว่าซื่อสัตย์ แต่เมื่อได้เข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองของไทย ซึ่งในฐานะที่เป็นชาวต่างประเทศไม่ควรจะเข้าเกี่ยวข้องด้วย ก็ต้องได้รับวิบากกรรม โดยในที่สุดต้องตายด้วยยาพิษ

การกระทำของชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัยนั้น เป็นส่วนต่างหากจากการกระทำของรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งเป็นไมตรีที่ยิ่งกับไทย โษกุนได้เจริญทางไมตรีมายังประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลพระเอกาทศรถแล้ว และในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมได้มีการสัมพันธ์กันอย่างสนิทสนมดียิ่ง ไทยได้ส่งทูตไป คือ ขุนพิชิตสมบัติ และขุนประเสริฐไปใน พ.ศ. ๒๑๖๔ (ค.ศ. ๑๖๒๑) หลวงทองสมุทร และขุนสวัสดิ์ไปใน พ.ศ. ๒๑๖๖ (ค.ศ. ๑๖๒๓) และขุนรักสาสิทธิผลไปใน พ.ศ. ๒๑๖๘ (ค.ศ. ๑๖๒๕) และโชกุนก็ได้มีอักษรสาส์นตอบมาเป็นอย่างดี เช่นไทยจะต้องปราบกัมพูชา จึงขออย่าให้ชาวญี่ปุ่นเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะอาจต้องได้รับโทษ โษกุนก็ได้ตอบมาว่าชาวญี่ปุ่นเป็นพ่อค้าไม่ควรเข้าเกี่ยวข้องกับการเมือง ฉะนั้น ถ้าเข้าเกี่ยวข้องด้วย ก็ให้ลงโทษตามสมควรเถิด

ความสนิทสนมดังกล่าวจะเห็นได้จากหนังสือซึ่งมีไปมาต่อกัน เช่นพระเจ้าทรงธรรมกล่าวว่า “การที่มีทะเลอยู่ระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น ได้ทำให้การติดต่อกันยาก แต่บัดนี้ เรือค้าขายของเราไปมาระหว่างประเทศทั้งสองอยู่แล้ว ทำให้มิตรสัมพันธ์กระชับยิ่งขึ้น บัดนี้เป็นที่ประจักษ์แจ้งอยู่ว่า ท่าน (โชกุน) มีความรักใคร่เราด้วยจริงใจ และรักใคร่แรงยิ่งกว่าญาติอันสนิทสนมเสียอีก” และในหนังสือที่ฝ่ายญี่ปุ่นมีตอบมา ก็ได้กล่าวว่า “มิตรสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองของเราจะแตกสลายไม่ได้ และโดยเหตุที่เรทั้งสองมีความจงรักภักดีต่อกัน การที่มีทะเลอยู่ระหว่างประเทศของเรา ก็ไม่เป็นข้อสำคัญอย่างใด”

ได้มีการแลกเปลี่ยนของขวัญต่อกันเป็นอันมาก ญี่ปุ่นนิยมปืน และกระสุนปืนของไทยว่า มีคุณภาพดียิ่ง และไทยนิยมม้าของญี่ปุ่น ส่วนการค้าขายนั้น ญี่ปุ่นซื้อหนังกวางถึงปีละหมื่นห้าพันชิ้น และนอกจากนี้ ยังซื้อคิบูก ไม้สัก ไม้ฝาง ไม้กระดาน น้ำตาล น้ำมัน มะพร้าว ตะกั่ว และอื่นๆ ญี่ปุ่นนำเงินแท่งและทองแดงมาแลกเปลี่ยน

การค้าขายของคนไทยกับญี่ปุ่นได้หยุดลงในรัชกาลพระเจ้าปราสาททองราว พ.ศ. ๒๑๗๖ (ค.ศ. ๑๖๓๓) เหตุสำคัญก็คือ ญี่ปุ่นไม่สมัครทำการค้าขายกับต่างประเทศ แต่ก็ได้ยอมให้ชาวเนเธอร์แลนด์ และจีนทำการค้าได้ที่เกาะเซชิม่าใกล้นางาซากิ ฉะนั้น การค้าขายระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นเท่าที่มีต่อไป ก็ต้องผ่านมือพ่อค้าชาวเนเธอร์แลนด์และจีน

สรุปความว่า การสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยนั้น เป็นการเจริญทางไมตรีต่อกันอย่างสนิทสนมดียิ่ง ถ้าต้องชะงักไปบางครั้งก็เนื่องจากการกระทำของชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลญี่ปุ่น และถ้าต้องหยุดลง ก็เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินนโยบายที่จะอยู่โดดเดี่ยว โดยไม่ประสงค์จะทำการติดต่อกับต่างประเทศ เพราะไม่พอใจในการกระทำของคณะศาสนาชาวยุโรป ส่วนทางฝ่ายไทยก็ยังคงมีความประสงค์ที่จะทำการสัมพันธ์กับญี่ปุ่นต่อมา ทั้งได้ส่งทูตไปอีก เช่นใน พ.ศ. ๒๑๘๘ (ค.ศ. ๑๖๔๖) ในรัชกาลพระไชยราชา และใน พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) ในรัชกาลพระนารายณ์

๓. เคนมาร์ก

เคนมาร์กได้มาทำการค้าติดต่อกับประเทศไทย ใน พ.ศ. ๒๑๖๔ (ค.ศ. ๑๖๒๑) ในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม คือ บริษัทอินเดียตะวันออกของเคนมาร์ก ซึ่งได้ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๑๕๔ (ค.ศ. ๑๖๑๑) ได้ส่งเรือมายังมะริดตะนาวศรี มีชาวเนเทอร์แลนด์ชื่อ กรัปเป เป็นนายเรือมา มีหนังสือออกญาตะนาวศรี ดังต่อไปนี้

อักษรบรรดา ออกญาไชยธิบดีศรีธรณรังค์ลือชัยภยพิริยะ ปรากรมพาหุ ออกญาตะนาวศรี มหานคร มาถึง “เรอธิลมาศ” ด้วยมีพระราชกำหนดออกมาไว้ในเมืองตะนาวศรี มหานคร ในลักษณะพระราชกำหนดคนนั้นว่า ถ้าลูกค้าต่างประเทศเข้ามาซื้อขายยังท่าเมืองตะนาวศรี มหานคร ซื่อขายแล้วและจะคืนออกไปเล่าก็ตาม ถ้าและจะเข้าไปซื้อขายถึงกรุงพระมหานครทวารวดีศรีอยุธยา ก็ตาม เวลาและให้ซื้อขายจงสะดวกอย่าให้แคลนเคืองไต่ เมืองธิลมาศและเมืองตะนาวศรีมหานครบูรณราชประเทศนี้แต่ก่อนแล ลูกค้าในเมืองธิลมาศจะได้ไปถึงแคว้นแคว้นชั้นรเสมาแห่งเมืองตะนาวศรีมหานครไשר์ ก็ยังไปถึง ครั้นเรอธิลมาศคิดความสนิทสนมหาจะเป็นไมตรีด้วยเรา และกบัตัน “กรเบสธิลมาศ” นำเอากำปั่นลำหนึ่งเข้ามายังท่าเมืองตะนาวศรีมหานคร และกบัตันกรเบสธิลมาศ เรียนแต่เราว่า เรอธิลมาศอยู่สุขสวัสดิ์ ด้วยมุขมนตรี เสนาบดีทั้งหลาย และเมืองธิลมาศสุขเกษมเปรมประชาชน เราก็นึกถึงนักหนา จึงเราก้ให้รับส่งเลี้ยงดูกบัตันกรเบสธิลมาศ และทหารทั้งปวง แล้วเราก้ให้ซื้อขายตามปรารภนาทุกประการ และซึ่งเป็นจังกอบได้แก่เราและรีตบรรดาได้แก่มุขมนตรีตามธรรมเนียมไว้แต่บูรณราชนั้น ก็

ให้เลิกแก้ปัดกันกระเบสอธิลมาศ เพราะจะใคร่เป็นพันธมิตรสนิท
เสน่หากัวยเรอธิลมาศ สิ่งใดแลเมืองตะนาวศรีมหานครและเมือง
อธิลมาศจะเป็นอันหนึ่งอันเดียว และลกคำในเมืองอธิลมาศจะไปมา
ค้าขายในเมืองตะนาวศรีมหานครมิขาดไซ้ ไว้แล้ว ณ บัณญา เรอ-
ธิลมาศอักษร มาวันศุกร์เดือนอ้ายแรมสิบสามค่ำระกาตรีนิศก

เรอธิลมาศนั้น ในหนังสืออีกฉบับหนึ่ง เขียน “เรวกุฑิลมาศ”
โดยที่ภาษาฝรั่งซึ่งใช้ในสมัยนั้นเป็นภาษาโปรตุเกส ฉะนั้นจึงสันนิษฐาน
ว่า มีความมุ่งหมายที่จะเขียนคำโปรตุเกสว่า Rei de Dinamarca ซึ่ง
แปลว่า พระมหากษัตริย์แห่งเดนมาร์ก

จากหนังสือของเจ้าเมืองตะนาวศรีนี้ ปรากฏชัดว่า ประเทศไทย
มิได้ปิดประตูการค้า แต่เปิดให้ชาวต่างประเทศมาทำการค้าขายได้
โดยเสียจังกอบและค่าฤชาตามธรรมเนียม แต่ในกรณีนี้ โดยที่จะ
ใคร่เป็นพันธมิตรกัน จึงลจจังกอบและฤชาให้ ไม่เก็บ

๔. เนเทอร์แลนด์

ใน พ.ศ. ๒๑๕๑ (ค.ศ. ๑๖๐๘) เนเทอร์แลนด์ได้มาตั้ง
โรงค้า ณ กรุงศรีอยุธยา และใน พ.ศ. ๒๑๕๒ (ค.ศ. ๑๖๐๙)
ประเทศไทยได้ส่งทูตไปเนเทอร์แลนด์ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๑๖๐ (ค.ศ. ๑๖๑๗) ได้ทำหนังสือสัญญากันเป็นครั้งแรก
เนเทอร์แลนด์ซื้อหนังสือตัวได้เป็นการแน่นอน แต่ในปี พ.ศ.
๒๑๖๑-๖๓ (ค.ศ. ๑๖๑๘-๒๐) ได้มีสงครามระหว่างอังกฤษกับ
เนเทอร์แลนด์ เรือเนเทอร์แลนด์จึงได้โจมตีเรืออังกฤษ ณ บัตตานี
ในตอนนั้นอำนาจทางทะเลของโปรตุเกสได้เสื่อมลง และเนเทอร์-

แลนค์กับอังกฤษแย่งชิงอำนาจทางทะเลกันต่อไป ในรัชกาลพระเจ้า
 ประสาททอง ในปี พ.ศ. ๒๑๙๑ (ค.ศ. ๑๖๔๘) สงขลาแข็งเมือง
 ต่อไทย เนเทอร์แลนค์รับว่าจะส่งเรือรบมาช่วยไทย แต่ก็ส่งมาช้า
 บ้าง และไม่ได้ส่งมาเลยบ้าง จึงเป็นเหตุขาดหางกัน

ครั้นต่อมาในรัชกาลพระนารายณ์ ใน พ.ศ. ๒๒๐๔ (ค.ศ.
 ๑๖๖๑) เนเทอร์แลนค์ยึดเรือชักธงโปรตุเกสในอ่าวตังเกี๋ย แต่
 สินค้าในเรือนี้เป็นของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จึงมีข้อพิพาทกันขึ้น
 และใน พ.ศ. ๒๒๐๗ (ค.ศ. ๑๖๖๔) ชาวจีนได้ล้อมโรงค้าของ
 เนเทอร์แลนค์ ณ กรุงศรีอยุธยา เรือเนเทอร์แลนค์จึงบีบคั้นอ่าวไทย
 ไทยต้องยอมทำหนังสือสัญญากับเนเทอร์แลนค์ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม
 พ.ศ. ๒๒๐๗ (ค.ศ. ๑๖๖๔) มีเอกสารอยู่ ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งมี
 ข้อความยาว และอีกฉบับหนึ่งมีข้อความสั้น สรุปความได้ว่า ๑. พระ-
 เจ้ากรุงศรีอยุธยากับบริษัทเนเทอร์แลนค์จะเป็นไมตรีกัน ๒. ชาว
 เนเทอร์แลนค์จะทำการค้าขายในประเทศไทยได้โดยเสรี ไม่มีข้อ
 จำกัด แต่ต้องเสียจังกอบและฤชาตามธรรมเนียม ๓. ไทยจะไม่ใช้
 จีนเป็นคนประจำเรือ และเรือใดมีจีนประจำอยู่ เนเทอร์แลนค์จะยึด
 เอาเสียได้ ๔. การส่งหนังสือและหนังสือออกนอกประเทศไทย
 ให้เป็นการค้าผูกขาดของบริษัทเนเทอร์แลนค์ แต่ในฉบับยาวมีความ
 อีกข้อหนึ่งว่า ถ้าพนักงานของบริษัทกระทำความผิดทางอาญาอย่าง
 ร้ายแรงในประเทศไทย พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่มีสิทธิที่จะพิจารณา
 พิพากษา แต่จะต้องส่งตัวให้หัวหน้าบริษัทลงโทษตามกฎหมาย
 เนเทอร์แลนค์ ความข้อนี้เป็นอันขัดกับอำนาจอธิปไตยของไทย

เป็นตัวอย่างเริ่มแรกแห่งสภาพนอกอาณาเขต แต่จะต้องไม่ลืมว่าหนังสือสัญญาที่ทำหลังจากเรือบเนเทอร์แลนด์ได้ปิดอ่าวไทย

เหตุการณ์ทั้งนี้แสดงให้เห็นภัยที่การเมืองอาจเข้าแทรกการค้าได้ง่าย แต่เนเทอร์แลนด์ก็ไม่มีอำนาจทางทะเลอยู่นาน เพราะอังกฤษได้เป็นใหญ่ทางทะเลแทน เมื่อเหตุการณ์เมืองผ่านพ้นไปแล้ว และชาวเนเทอร์แลนด์ประกอบแต่การค้า ข้อบาทหมางกันก็ไม่มี โรงค้าของเนเทอร์แลนด์จึงตั้งอยู่ต่อมาได้ จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ (ค.ศ. ๑๗๖๗)

๕. อังกฤษ

ใน พ.ศ. ๒๑๕๕ (ค.ศ. ๑๖๑๒) เรืออังกฤษได้เข้ามายังปัตตานีและกรุงศรีอยุธยา และได้ตั้งโรงค้าขึ้น ณ กรุงศรีอยุธยา โดยมีพระราชสาส์นมาจากพระเจ้าเจมส์แห่งประเทศอังกฤษด้วย แต่การค้าไม่เป็นผลกำไร จึงได้ปิดโรงค้านั้นใน พ.ศ. ๒๑๗๕ (ค.ศ. ๑๖๓๒)

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๒๐๒ (ค.ศ. ๑๖๕๙) ชาวอังกฤษได้อพยพมาจากกัมพูชา และในปี พ.ศ. ๒๒๐๔ (ค.ศ. ๑๖๖๑) ได้กลับตั้งโรงค้า ณ กรุงศรีอยุธยาขึ้นอีก แต่ปรากฏว่า อังกฤษไม่ค่อยสนใจในกิจการค้าในประเทศไทย แต่ฝ่ายไทยก็ยินดีที่จะทำการค้าขายด้วย และในปี พ.ศ. ๒๒๒๑ (ค.ศ. ๑๖๗๘) ได้เสนอจะให้ปัตตานีแก่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ แต่บริษัทไม่สนองรับ กลับไปช่วยสงขลา ซึ่งในขณะนั้นแข็งเมืองต่อกรุงศรีอยุธยา

นอกจากที่ฝ่ายไทยเปิดประตูการค้าให้ทุกประเทศเข้ามาทำการค้าขายได้แล้ว ไทยยังอยากให้อังกฤษเข้ามาทำการติดต่อด้วย เพราะ

จะได้กานอิทธิพลของเนเทอร์แลนด์ไว้ เหตุใดอังกฤษจึงไม่พอใจ
ในกิจการค้าในประเทศไทย อังกฤษอ้างว่า การค้าต่างประเทศของ
ไทยในสมัยนั้น เป็นการผูกขาดของรัฐบาล คือ สินค้าเข้าออกบาง
อย่างจะขายหรือซื้อได้ก็ต้องติดต่อกับพระคลังเท่านั้น และสินค้านอก
นั้นถึงแม้จะทำการซื้อขายกับพ่อค้าเอกชนได้ แต่ถ้ารัฐบาลต้องการ
รัฐบาลก็มีบิรมิสสิทธิซื้อขายได้ก่อนบริษัท ฉะนั้น บริษัทจึงขอให้
กำหนดจำนวนสินค้าลงไปให้เป็นการแน่นอนว่า พระคลังจะซื้อขาย
อะไรเท่าไร ซึ่งฝ่ายไทยก็ไม่สามารถจะตกลงด้วยเป็นธรรมดา

การค้าขายในทำนองผูกขาดนั้น มิได้กระทำแต่ทางฝ่ายรัฐบาล
ไทยเท่านั้น แม้บริษัทเองก็ประสงค์จะทำการผูกขาดในส่วนที่เกี่ยวกับ
ชาติของตน กล่าวคือ ไม่ให้ชาวอังกฤษนอกจากบริษัทอินเดียตะวันออก
ของอังกฤษมาทำการค้าขายกับไทย แต่คนของบริษัทเองทำการ
ค้าส่วนตัวก็มี และยังมีชาวอังกฤษซึ่งมิใช่คนของบริษัท เรียกกันว่า
อินเตอร์โลเปอ์ ทำการค้าขายอยู่ด้วย เช่น จอร์จ ไวต ผู้อุปการะ
คอนสแตนไทน์ ฟอลกัน และ แซมวล ไวต น้องชาย

ฟอลกัน เป็นชาวกรีก ซึ่งรับจ้างเป็นคนประจำเรืออังกฤษตั้งแต่
แต่เยาว์ ใน พ.ศ. ๒๒๑๘ (ค.ศ. ๑๖๗๕) ได้เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา
กับ จอร์จ ไวต จอร์จ ไวต ตั้งให้เป็นตัวแทน แต่ฟอลกันก็มีเรือ
ของตนเองเดินติดต่อกับประเทศไทย นับว่าไปเรือแตก ณ แห่งเดียว
กับราชทูตไทยที่ไปอิหร่าน ถึงอย่างไรก็ดี ราว พ.ศ. ๒๒๒๒ (ค.ศ.
๑๖๗๙) ได้เข้ารับราชการเป็นล่ามในพระคลัง แล้วได้เลื่อนตำแหน่ง
และบรรดาศักดิ์เป็นหลวง พระ พระยา แล้วเจ้าพระยาวิชัยยุทธ
โดยรวดเร็ว

พวกบริษัทอังกฤษไม่ชอบพอลกัน เพราะพอลกันเคยเป็นอิน-
เตอร์โลเปอร์หรือผู้แย่งค้ำกับบริษัท ฉะนั้น เมื่อโรงค้าของอังกฤษ
ถูกไฟไหม้ ใน พ.ศ. ๒๒๒๕ (ค.ศ. ๑๖๘๒) บริษัทก็หาว่า พอลกัน
มีส่วนเกี่ยวข้องกับตัว และยิ่งพอลกันเปลี่ยนนิกายศาสนาจากนิกาย
อังกลิกันไปนับถือนิกายโรมันคาทอลิกใน พ.ศ. ๒๒๒๕ (ค.ศ. ๑๖๘๒)
นั้น บริษัทอังกฤษก็ยิ่งถือว่า พอลกันเอาใจช่วยฝรั่งเศส ไม่ช่วย
อังกฤษ แต่อันที่จริงพอลกันไม่ถูกกับบริษัทอังกฤษ แต่พยายามจะ
ผูกไมตรีกับอังกฤษเหมือนกัน โดยส่งของขวัญแพง ๆ ไปให้จอร์จ
ไวต แจกที่ลอนดอน และถวายพระเจ้ากรุงอังกฤษด้วย ถึงกับ
พระเจ้าเจมส์ที่๒ของอังกฤษได้มีลายพระหัตถ์มาขอใจพอลกัน เรียก
พอลกันว่า “เพื่อนที่รักของเรา” และราชทูตไทยที่ไปประเทศฝรั่งเศสใน
พ.ศ. ๒๒๒๗ (ค.ศ. ๑๖๘๔) ก็ได้ผ่านไปทางอังกฤษด้วย

เหตุยุ่งยากหรือเหตุบาดหมางกันนั้นอยู่ที่การค้าส่วนตัว พอลกัน
เอง ทั้ง ๆ ที่เป็นข้าราชการของไทย ซึ่งมีหน้าที่ทำการค้าขายในนาม
ของพระคลัง ก็ทำการค้าขายส่วนตัวด้วย และได้ให้แซมมวล ไวต
ไปเป็นเจ้าเมืองมะริค แต่แซมมวล ไวต ก็ทำการค้าขายของตัวเอง
ด้วย แต่เรือที่ไปค้าขายยังต่างประเทศ เช่น อินเดีย นั้น ก็ยอมชัก
ธงไทย และเมื่อเกิดเหตุขึ้น ก็กลายเป็นเกิดเหตุกับประเทศไทยไป

เนื่องจากอุปสรรคดังกล่าวมา บริษัทกับพระคลังจึงทำความ
ตกลงกันไม่ได้ และใน พ.ศ. ๒๒๒๙ (ค.ศ. ๑๖๘๖) มีเรื่องระหว่าง
แซมมวล ไวต กับพ่อค้าของกอลคอนดาในอินเดีย แซมวล ไวต ให้
โคตส์ไปยึดเรือของกอลคอนดาเพื่อเป็นการตอบแทนที่กอลคอนดาทำ
ให้เรือของแซมมวล ไวต ซึ่งชักธงไทยนั้นแตก กอลคอนดาร้องต่อ

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เพราะสงสัยว่า รู้เห็นเป็นใจด้วย แต่บริษัทอังกฤษเองก็ไม่พอใจในการทำของแซมวอล ไวต ซึ่งถือว่าเป็นผู้แย่งการค้าของบริษัท ฉะนั้น ใน พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) บริษัทจึงได้ส่งเรือรบมายังมะริด ให้มายึดเมืองมะริด ยึดเรือไทย ณ เมืองนั้น และให้จับชาวอังกฤษซึ่งรับราชการไทยอยู่ มี แซมวอล ไวต เป็นต้น แต่เจ้าเมืองมะริดฝ่ายที่เป็นคนไทยได้จัดการสู้รบกำจัดเหตุเสียได้ ประเทศไทยได้ประกาศสงครามต่อบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษใน พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) นั้น และการติดต่อกับอังกฤษก็เป็นอันยุติไป

ถ้าพิจารณาเหตุการณ์ตอนนั้นแล้ว จะเห็นว่า ฝ่ายไทยยินดีที่จะทำการค้าขายกับอังกฤษ แต่อังกฤษค้าขายไม่เป็นผลกำไรเอง โดยอ้างว่า เนื่องมาจากการผูกขาดของพระคลัง แต่บริษัทเองก็ใคร่จะทำการผูกขาดในส่วนที่เกี่ยวกับอังกฤษเหมือนกัน คือ ไม่ยอมให้เอกชนชาวอังกฤษมาทำการค้าขายแข่งขันกับตน ส่วนเหตุที่เกิดขึ้นนั้นก็เนื่องมาจากการกระทำของชาวอังกฤษซึ่งมารับราชการไทยอยู่นั่นเอง ฉะนั้น บทเรียนที่ได้รับจากเหตุการณ์ ก็คือ ไทยจะต้องระมัดระวังในการใช้ชาวต่างประเทศเป็นข้าราชการ เพื่อให้งานดำเนินไปเป็นประโยชน์แก่ไทย ไม่ใช่เป็นประโยชน์ส่วนตัวของชาวต่างประเทศเหล่านั้น

๖. ฝรั่งเศส

ใน พ.ศ. ๒๒๐๕ (ค.ศ. ๑๖๖๒) มงเซนเยอร์ เคอ ลา มอตต์ ลังแบร์ต สังฆราชแห่งเบรทในคณะสอนศาสนาโรมันคาทอลิกของฝรั่งเศส ได้เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ถึงแก่กรรมใน พ.ศ.

๒๒๐๖ (ค.ศ. ๑๖๖๓) ต่อมาใน พ.ศ. ๒๒๐๗ (ค.ศ. ๑๖๖๔) มองเซนเยอร์ บัลลี สังฆราชแห่ง เฮลิโอโพลิส กับนักสอนศาสนาเยซูอิต ฝรั่งเศสอื่น ๆ ได้เข้ามาทำการสอนศาสนาต่อไป นักสอนศาสนาเหล่านี้ได้รับที่ดินและโรงเรียน และได้รับความสะดวกในการจัดสร้างโรงสวดเป็นอย่างดี ใน พ.ศ. ๒๒๑๑ (ค.ศ. ๑๖๖๘) มีคณะสอนศาสนาอิสลามมาจากอาจีนในอินเดีย แต่สอนศาสนาไม่เป็นผล คณะสอนศาสนาของฝรั่งเศสจึงได้ใจ เห็นว่าคนไทยจะเลื่อมใสศาสนาโรมันคาทอลิก ใน พ.ศ. ๒๒๑๒ (ค.ศ. ๑๖๖๙) มองเซนเยอร์ ลาโน สังฆราชแห่งเมเทลโพลิส จึงได้ออกมาเป็นหัวหน้าการสอนศาสนาโรมันคาทอลิกในแหลมอินโดจีน ตั้งสำนักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา

ใน พ.ศ. ๒๒๒๓ (ค.ศ. ๑๖๘๐) บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสได้ส่งเรือเข้ามาทำการค้าขาย และฝ่ายไทยก็ได้ต้อนรับเป็นอย่างดี ถึงกับได้ส่งพระยาพิพัฒน์โกศาเป็นราชทูตคณะแรกออกไปเจริญทางไมตรีกับฝรั่งเศส โดยเสนอให้ส่งขลากับฝรั่งเศส (ส่งขลาในขณะนั้นกระต้างกระต่องต่อกรุงศรีอยุธยา) แต่พระยาพิพัฒน์โกสาก็ได้ไปเรือแตกตายเสีย

ได้กล่าวมาแล้วว่า ฟอลกันได้เปลี่ยนศาสนาจากนิกายอังกลิกันไปนับถือนิกายโรมันคาทอลิก ใน พ.ศ. ๒๒๒๕ (ค.ศ. ๑๖๘๒) และสังสรรค์อยู่กับพวกเยซูอิตของฝรั่งเศส ซึ่งขณะนั้นมีอิทธิพลเหนือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พวกเยซูอิตเหล่านี้มีความดำริที่จะจัดการให้พระนารายณ์เปลี่ยนศาสนาไปนับถือนิกายโรมันคาทอลิก ส่วนฟอลกันมีความมุ่งหมายที่จะเจริญทางไมตรีและการค้ากับฝรั่งเศส

เพราะไม่ถูกกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๒๒๗ (ค.ศ. ๑๖๘๔) ไทยยังได้ส่งราชทูตคณะที่ ๒ ออกไปเจริญทางไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดยผ่านประเทศอังกฤษไปด้วย มี แฟร์วาชต์ นักสอนศาสนาของฝรั่งเศสเป็นล่าม คราวนี้ไทยได้เลือกข้าราชการชั้นรองลงมา คือ ขุนพิชัยวานิช กับ ขุนพิชิตไมตรี มีหน้าที่เพียงจะไปขอให้ฝรั่งเศสแต่งตั้งราชทูตมาทำหนังสือสัญญาทางไมตรี

ใน พ.ศ. ๒๒๒๘ (ค.ศ. ๑๖๘๕) ฝรั่งเศสได้ส่งเชอวาลิเอร์ เดอโซมองต์ เป็นราชทูตมาทำหนังสือสัญญาดังกล่าว มี อับเบ เดอซัวซี มาด้วย ความมุ่งหมายของคณะทูตนั้นก็จะมาเกลี้ยกล่อมให้พระนารายณ์เปลี่ยนศาสนาเป็นสำคัญ ส่วนฝ่ายไทยนั้นใครจะทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้า พระนารายณ์ไม่ยอมเปลี่ยนศาสนาแต่ยอมทำอนุสัญญาให้ความสะดวกแก่ฝรั่งเศสที่จะมาทำการค้ากับพระคลัง โดยเสียจังกอบและฤชาตามธรรมเนียม กับทั้งให้ฝรั่งเศสผูกขาดการซื้อตีบูก ณ ถลาง (ภูเก็ต) และยกสงขลาให้ฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังยอมให้หัวหน้าของบริษัทฝรั่งเศสทำการลงโทษคนของบริษัทซึ่งกระทำความผิดด้วย

หนังสือสัญญาดังนั้น เป็นเพียงหนังสือสัญญาชั่วคราว เพราะไทยได้ส่งคณะทูตครั้งที่ ๓ ไปยังฝรั่งเศส มีพระวิสุตสุนทร (ปานโกศาปาน) เป็นหัวหน้าไปพร้อมกับ เดอ โซมองต์ โกศาปานเป็นผู้มีสติปัญญาดี ฝรั่งเศสอยากได้มะริดแทนสงขลา แต่โกศาปานก็ชี้แจงว่า มะริดอยู่ห่างไกลจากพระนคร ถ้าจะติดต่อกันทางทะเลก็ต้องอ้อมแหลมมลายู และถ้าจะติดต่อกันทางบกก็ต้องกินเวลานาน ครั้นฝรั่งเศสเปิดแผนที่ดู ก็เห็นจริงตามนั้น แต่อันที่จริง มะริดเป็น

เมืองท่าสำคัญยิ่งสำหรับไทย เพราะเป็นประตูเปิดออกสู่มหาสมุทรอินเดีย มีบางคนเชื่อว่าไทยได้ไปขอให้ฝรั่งเศสส่งทหารมา แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานสนับสนุนความข้อนี้ ที่ไทยต้องการ ก็คือ ผู้เชี่ยวชาญในศิลปวิทยาต่าง ๆ รวมทั้งการทหารด้วย แต่คงไม่มีความประสงค์ที่จะให้ฝรั่งเศสส่งกองทหารมาเลย

คณะทูตไทยได้กลับมากับคณะทูตฝรั่งเศสครั้งที่ ๒ มี เดอ ลาลูแบร์ กับ เซเบเรต์ เป็นราชทูตมา และมี เจส์ ฟาร์จัส กุมทหารมา ๑,๔๐๐ คน กับช่างฝีมือ ๓๐๐ คน นอกจากนี้ยังมี แฟร์ร่า ทาซาร์ดี ติดตามมาด้วย หนังสือสัญญาซึ่งได้กระทำกันใน พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) นั้น เป็นหนังสือสัญญาพาณิชย์ ซึ่งให้สิทธิพิเศษแก่บริษัทฝรั่งเศส เช่น ให้บริษัทซื้อขาย ณ จังหวัดกรุงศรีอยุธยาได้โดยไม่ต้องเสียจังกอบ ขนอน และฤชา เว้นแต่สินค้าต้องห้าม คือ ดินประสิว ขาว ดินประสิวก่ำ สุพรรณธัน (กำมะถัน) ปืนและเครื่องศาสตราวุธเท่านั้น ที่ต้องขออนุญาต บริษัทฝรั่งเศสได้ผูกขาดการซื้อตบักในเมืองถลาง บางคลี และได้รับอนุญาตให้ไปตั้งอยู่ ณ เกาะใกล้เคียงมะริดได้ นอกจากนี้ ถ้าคนของบริษัทเป็นความกัน ก็ให้ผู้นั้นเป็นนายบริษัทในเมืองนั้น ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเป็นผู้บังคับความตามชอบธรรม และถ้าคนของบริษัทเป็นความกับผู้ซึ่งมิได้อยู่ในบังคับของบริษัท ก็ให้ระลาการไทยพิจารณา แต่ให้ฝรั่งเศสอยู่ด้วย

การที่ให้หัวหน้าของบริษัทฝรั่งเศสมีอำนาจเกี่ยวข้องในกรณีคดี ซึ่งเป็นการผิดหลักอธิปไตยนั้น ไซ้ว่าจะเป็นไปตามความสมัครใจของไทยก็หาไม่ ในการปกครองชาวต่างประเทศในประเทศไทยสมัยนั้น

ได้จัดให้ชาวต่างประเทศอยู่รวมกันเป็นหมวดหมู่แต่ละชาติ มีหัวหน้าได้รับแต่งตั้งเป็นนายอำเภอ อยู่ในความควบคุมของข้าราชการไทยขึ้นแก่พระคลัง การที่ทำเช่นนั้น เป็นการเกื้ออุปสรรคที่ชนชาติต่างๆ มีขนบธรรมเนียมประเพณีต่างกันเป็นการเพียงพอแล้ว ฉะนั้น การที่ให้สิทธิเกี่ยวกับอำนาจศาลย่อมเป็นการให้เอกสิทธิพิเศษ ไม่ชอบด้วยประเพณีนิยมของไทย และในการที่ไทยได้ยอมไป ก็เพราะ พอลกันเป็นตัวละครสำคัญในการเจรจา และนอกจากนี้ยังมีทหารฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในประเทศเป็นจำนวนมากด้วย ไทยมีความมุ่งหมายแต่เพียงจะเจริญทางไมตรีและการค้ากับฝรั่งเศส แต่ฝรั่งเศสมีความมุ่งหมายในทางการเมือง คือ จะให้พระมหากษัตริย์ไทยเปลี่ยนศาสนา กับทั้งได้ส่งกองทหารมาประจำอยู่ในประเทศไทยด้วย ทั้งนี้เป็นภัยต่อเอกราชของชาติไทย พระเพทราชาจึงจัดการกำจัดพอลกันและฝรั่งเศสซึ่งมีความมุ่งหมายในทางการเมืองนี้เสีย เพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ หาได้เนื่องมาจากความเกลียดชังชาวต่างประเทศไม่ เพราะชาวโปรตุเกสและเนเธอร์แลนด์ก็ยังอยู่ต่อไปได้โดยเรียบร้อย และชาวอังกฤษที่ต้องขาดไมตรีกันไป ก็เนื่องจากอังกฤษมาตีเมืองมะริดทั้งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น แม้ในส่วนฝรั่งเศสเอง พระเพทราชาก็รับพิจารณาการทำสนธิสัญญาใหม่ คือ คาสาร์ต ได้เข้ามาเจรจาใน พ.ศ. ๒๒๔๑ (ค.ศ. ๑๖๙๘) แต่คาสาร์ตก็ยังพูดถึงการสร้างป้อมที่ตะนาวศรี ไทยจึงตกลงด้วยไม่ได้ แต่นักสอนศาสนาเยซูอิตยังคงอยู่ทำการสอนศาสนาต่อไปได้

๗. สรุปความ

การเริ่มสัมพันธ์กับชาติยุโรป ตามที่ได้พิจารณามานี้ ปรากฏว่าไทยเป็นประเทศเปิดประตูค้ากับต่างประเทศ และไทยเป็นพุทธศาสนิกชนไม่รังเกียจศาสนาอื่น ถ้าชาวต่างประเทศมาประกอบการค้าและสอนศาสนาเท่านั้นแล้ว ก็มีความยินดีที่จะให้ความสะดวกทุกประการ แต่ถ้าต่างประเทศมีความมุ่งหมายไปในทางการเมืองอันจะเป็นภัยต่อเอกราชของชาติแล้ว ไทยก็ยอมไม่ได้ ต้องจัดการรักษาเอกราชของชาติไว้

หมวด ๓

สภาพนอกอาณาเขต

๑. พ.ศ. ๒๓๕๘ - ๒๓๕๘ (ค.ศ. ๑๘๑๕ - ๑๘๑๕)

หลังจากรัชกาลพระนารายณ์มาแล้ว ไทยก็ต้องสู้รบกับประเทศใกล้เคียง จนกระทั่งพม่าตีกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ (ค.ศ. ๑๗๖๗) แต่พระเจ้าตากสินกับพระพทรมยอศฟ้า ๆ ก็ได้กู้เอกราชของประเทศ เป็นอันว่าประเทศไทยรวมทั้งเชียงใหม่ได้เป็นราชอาณาจักรเดียวกัน ประเทศไทยมิใช่กรุงหรือนครอย่างแต่เดิม แต่เป็นประเทศตามความนิยมสมัยปัจจุบันแล้ว

ส่วนนานาชาติยุโรปก็ไปต่อสู้กันทางอื่น อังกฤษได้เป็นใหญ่ทางทะเล และได้แผ่อำนาจเข้าไปในอินเดีย โดยชนะฝรั่งเศสในศตวรรษที่ ๑๘ แห่งคริสตกาล ภายหลังสงครามนโปเลียน ก็ภายหลัง พ.ศ. ๒๓๕๘ (ค.ศ. ๑๘๑๕) ชาตินียุโรปมีอังกฤษเป็นต้น ได้แผ่ออกมาทางเอเชียบูรพาอีก และคราวนี้ได้แผ่ออกมาอย่างจริงจัง เพราะได้มีอุตสาหกรรมปฏิวัติเกิดขึ้น ซึ่งเรียกใช้กำลังไอน้ำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๐ (ค.ศ. ๑๘๐๗) และโรงงานอุตสาหกรรมก็ได้เกิดขึ้น ซึ่งต้องการวัสดุดิบจากเอเชียบูรพา และต้องการตลาดสำหรับจำหน่ายของสำเร็จรูป ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นในโรงงานนั้นๆ การแผ่ออกมาของชาตินียุโรปคราวนี้จึงไม่ใช่เป็นการมาทำการพาณิชย์ หรือแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น แต่ถ้ามีโอกาสก็มาแสวงหาอาณานิคมด้วย

โปรตุเกสได้ติดต่อกับไทยในทางไมตรีตลอดมา ไทยจึงยอมให้โปรตุเกสตั้งกงสุล ณ กรุงเทพฯ ได้ใน พ.ศ. ๒๓๖๑ (ค.ศ. ๑๘๑๘) แต่ไม่มีอำนาจพิเศษอย่างใด

อังกฤษเป็นใหญ่ในอินเดียแล้ว ก็แผ่ออกมาทางมลายาและพม่า โดยได้ปีนังไปในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ (ค.ศ. ๑๗๘๖) และได้สิงคโปร์ในปี พ.ศ. ๒๓๖๒ (ค.ศ. ๑๘๑๙) และในปีเดียวกันนั้น อังกฤษก็ได้ทำสงครามกับพม่า

รัฐบาลอินเดียได้ทำการติดต่อกับประเทศไทย โดยส่ง แคนนิง มาในปี พ.ศ. ๒๓๕๙ (ค.ศ. ๑๘๑๖) ส่ง กรอเฟอร์ มาในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๒) ไม่ได้ทำหนังสือสัญญากัน แต่มีพ่อค้าชาวอังกฤษมาตั้งถิ่นฐาน ณ กรุงเทพฯ เช่น นาย จ. ฮันเตอร์ เป็นต้น

ครั้นใน พ.ศ. ๒๓๖๗ (ค.ศ. ๑๘๒๔) อังกฤษทำสงครามกับพม่า ได้ชักชวนให้ไทยเป็นพันธมิตรด้วย และใน พ.ศ. ๒๓๖๙ (ค.ศ. ๑๘๒๖) อังกฤษได้เมือง อารากัน มาร์ตะบัน ทวาย และตะนาวศรีไป และในปีเดียวกันนั้น รัฐบาลอินเดียได้ส่ง นายเบอร์เนย์ มาทำสนธิสัญญากับไทย ขอความสะดวกในการค้า แต่ยังไม่ได้เรียกร้องอำนาจศาลอย่างใด ตรงกันข้ามกลับบัญญัติไว้ว่าต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง และใน พ.ศ. ๒๓๙๓ (ค.ศ. ๑๘๕๐) ได้ส่ง เซอร์ จ. บรูก มาขอตั้งกงสุล แต่ก็ยังไม่ได้ขอเอกสิทธิอำนาจศาล

สหรัฐอเมริกาได้ส่ง นายรอบертส์ มาทำสนธิสัญญาใน พ.ศ. ๒๓๗๖ (ค.ศ. ๑๘๓๓) มีความว่า พลเมืองและเรือของสหรัฐอเมริกามาทำการค้าในเมืองท่าของไทยได้โดยเสรี คือ ติดต่อกับคนไทยได้โดยตรง แต่ไม่ได้ขออำนาจศาล ตรงกันข้ามได้บัญญัติไว้ว่า ต้องปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองทุกประการ

เมื่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาทำการค้าขายเช่นนี้ ใน พ.ศ. ๒๓๘๓ (ค.ศ. ๑๘๔๐) ไทยได้ชวนกงสุลฝรั่งเศสที่สิงคโปร์ ให้ส่งพ่อค้าชาวฝรั่งเศสเข้ามาทำการค้าขายด้วย ทั้งนี้เป็นไปตาม ประเพณีนิยมของไทย ซึ่งเปิดประตูการค้าให้ต่างประเทศทุกประเทศ เข้ามาทำการค้าขายได้โดยทั่วกัน

ใน พ.ศ. ๒๓๘๕ (ค.ศ. ๑๘๔๒) อังกฤษทำสงครามกับพม่า อีก และได้พม่าทางใต้ไป ประเทศไทยเป็นกลางในสงครามคราวนี้

อังกฤษได้บังคับให้จีนเปิดประตูการค้า และได้ตั้งสถานนอก อาณาเขต คือ เรียกร้องเอาอำนาจศาลในประเทศจีนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๖ ค.ศ. (๑๘๔๓) ครั้นใน พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๕) รัฐบาลอังกฤษได้ส่ง เซอร์ จอห์นบาวริง ผู้สำเร็จราชการฮ่องกงเข้ามาทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย โดยเรียกร้องเอาอำนาจศาล

๒. พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๕)

สนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ ซึ่งอังกฤษได้ทำกับไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๕) และทำความตกลงเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๓๘๙ (ค.ศ. ๑๘๔๖) นั้น เป็นสนธิสัญญาแบบ ซึ่งประเทศไทย ได้ทำกับประเทศอื่นๆด้วย ฉะนั้น จึงสรุปข้อความสำคัญๆไว้ คือ:-

๑. จะมีสันติภาพและมิตรภาพเป็นนิรันดร์

๒. คนในบังคับอังกฤษทำการค้าขายได้โดยเสรีในบรรดาเมือง ท่าทางทะเลของประเทศไทย แต่จะมีถิ่นที่อยู่เป็นการประจำได้แต่ ณ กรุงเทพ ฯ และภายในเขตซึ่งเรือของประเทศไทยเดินทางไปได้ ในเวลา ๒๔ ชั่วโมง

๓. คนในบังคับอังกฤษจะต้องจดทะเบียน ณ สถานกงสุลอังกฤษ

๔. ในเรื่องอำนาจศาล ถ้าจำเป็นเป็นคนในบังคับอังกฤษ ก็ให้กงสุลอังกฤษเป็นผู้พิจารณาพิพากษา ถ้าไทยเป็นจำเลย ก็ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเป็นผู้พิจารณาพิพากษา

๕. คนในบังคับอังกฤษมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา

๖. ในเรื่องภาษีอากร คนในบังคับอังกฤษจะต้องเสียศุลกากรสินค้าขาเข้าในอัตราร้อยละสาม และเสียศุลกากรสินค้าขาออกตามพิกัดอันกำหนดตายตัวในภาคผนวกต่อท้ายสนธิสัญญา

๗. รัฐบาลไทยจะให้อังกฤษได้รับผลปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง คือ ไทยให้ประโยชน์แก่ต่างประเทศอื่นใดอย่างไร ก็ต้องให้แก่อังกฤษอย่างเดียวกัน และ

๘. สนธิสัญญานี้จะบอกเลิกไม่ได้ จะแก้ไขได้ก็ด้วยทั้งสองฝ่ายทำความตกลงยินยอมพร้อมกัน

สนธิสัญญาที่ว่าจะเห็นว่าเป็นสนธิสัญญาที่ให้ประโยชน์แก่อังกฤษฝ่ายเดียว หาได้ให้ประโยชน์แก่ไทยในอาณาเขตของอังกฤษเช่นเดียวกันไม่ และบอกเลิกก็ไม่ได้ จึงได้ชื่อว่า สนธิสัญญาไม่เสมอภาค ส่วนอำนาจศาลกงสุลและการจำกัดศุลกากรเป็นการตายตัวในอัตราเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เป็นการจำกัดอำนาจอธิปไตยของไทยโดยไม่มีปัญหา และทั้งๆ ที่ไม่มีข้อความบัญญัติไว้ว่ามีสภาพนอกอาณาเขต แต่อันที่จริงเป็นการให้สิทธิพิเศษบางอย่างเพียงเท่าที่ระบุไว้เท่านั้น รัฐบาลอังกฤษก็ได้ตีความขยายออกไปเป็นเสมือน

หนึ่งว่ามีสภาพนอกอาณาเขต เช่น การจับกุมคนในบังคับอังกฤษ ก็ถือว่ารวมอยู่ในอำนาจศาล จึงต้องได้รับอนุมัติจากกงสุลอังกฤษเสียก่อน และการเก็บภาษีอากรอื่นๆ นอกจากศุลกากร ก็ถือว่าต้องได้รับอนุมัติเช่นเดียวกัน เพราะถ้าไม่เสียภาษีอากรก็ต้องถูกบังคับ และการบังคับนั้นถือว่าเป็นอำนาจศาล แม้วิธีการศุลกากรอันเป็นเรื่องไม่น่าจะเกี่ยวกับการเมืองอย่างใดเลย ฝ่ายไทยร่างพระราชบัญญัติขึ้นแล้วต้องส่งไปหารือประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กินเวลาถึง ๑๔ ปี จึงออกพระราชบัญญัตินั้นได้ แต่ถ้าคำนึงดูว่า ถ้าไม่ตกลงยินยอมด้วยดี อังกฤษก็คงจะบังคับเอาคังที่ เซอร์ จ. บาวริง มีท่าที่ขู่ไว้แล้ว ก็จะทำให้การที่ได้ตกลงทำสนธิสัญญาไปเป็นการเหมาะสมกับกาลเทศะแล้ว

สนธิสัญญาแบบนี้ ฝ่ายไทยได้ขอทำกับประเทศอื่น ๆ มีประเทศฝรั่งเศสเป็นต้น และสำหรับบางประเทศ ก็ได้ขอให้ เซอร์ จ. บาวริง ไปช่วยเจรจาให้ด้วย ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า นโยบายของไทยก็คือจะให้โอกาสเท่าเทียมกันแก่นานาประเทศในอันจะเข้ามาทำการค้าขายกับประเทศไทย

สนธิสัญญาที่เกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ ตามแบบสนธิสัญญากับอังกฤษนั้น มีดังต่อไปนี้

๑. สนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพ พาณิชย์ และการเดินเรือกับสหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ. ๒๓๙๙ (ค.ศ. ๑๘๕๖)

๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศฝรั่งเศส ปี พ.ศ. ๒๓๙๙ (ค.ศ. ๑๘๕๖)

๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
เกนมาร์ค ปี พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. ๑๘๕๘)

๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
โปรตุเกส ปี พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. ๑๘๕๙)

๕. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับเนเธอร์แลนด์ ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๐)

๖. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับปรัสเซีย
ในนามของสหภาพศุลกากรและพาณิชย์ของเยอรมัน ปี พ.ศ. ๒๔๐๔
(ค.ศ. ๑๘๖๒)

๗. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
สวีเดนและนอร์เวย์ ปี พ.ศ. ๒๔๑๑ (ค.ศ. ๑๘๖๘)

๘. สนธิสัญญาทางไมตรี และพาณิชย์กับประเทศเบลเยียม ปี
พ.ศ. ๒๔๑๑ (ค.ศ. ๑๘๖๘)

๙. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
อิตาลี ปี พ.ศ. ๒๔๑๑ (ค.ศ. ๑๘๖๘)

๑๐. สนธิสัญญาพาณิชย์กับประเทศออสเตรียฮังการี ปี พ.ศ.
๒๔๑๒ (ค.ศ. ๑๘๖๙)

๑๑. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
สเปน ปี พ.ศ. ๒๔๑๒ (ค.ศ. ๑๘๗๐)

๑๒. ปฏิญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับประเทศญี่ปุ่น ปี พ.ศ.
๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) และสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการ
เดินเรือกับประเทศญี่ปุ่น ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๘) ในแบบที่
ให้สิทธิแก่กันและกัน แต่ญี่ปุ่นมีอำนาจศาลสูงสุดในประเทศไทย

อำนาจศาลสูงสุดนั้นหมดลงในเมื่อประกาศและใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว และหนังสือสัญญาฉบับนี้ออกเลิกได้

๑๓. ปฏิญญากับรัสเซียว่าด้วยการพาณิชย์และการเดินเรือ ปี พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) ให้ผลปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งแก่กันและกัน และบอกเลิกได้โดยบอกล่วงหน้า ๖ เดือน

๓. พ.ศ. ๒๓๕๘-๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๘๒)

หนังสือสัญญาแบบที่มีอำนาจศาลสูงสุดและข้อกำหนดอัครา
ศุลกากรเป็นการตายตัวนั้น มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการค้ากับ
ต่างประเทศ ซึ่งไทยมีความยินดีที่จะทำการค้ากับทุกประเทศโดยทั่ว
กัน แต่โดยเหตุที่การค้าต่างประเทศของไทยเคยเป็นการผูกขาดของ
พระคลัง ไม่เป็นการสะดวกแก่พ่อค้าชาวต่างประเทศ ไทยจึงได้ยอม
เลิกระบบการผูกขาดนั้น และปล่อยให้พ่อค้าชาวต่างประเทศมาทำ
การค้าขายในประเทศไทยได้โดยเสรี อำนาจศาลสูงสุดและข้อกำหนด
อัคราศุลกากรเป็นการตายตัว จึงเป็นเอกสิทธิ์ที่ไทยยอมให้เพื่ออำนวยความสะดวกพิเศษแก่พ่อค้าชาวต่างประเทศ และคำว่า “คนใบบังคับ”
ซึ่งใช้ในสนธิสัญญาต่าง ๆ นั้น ย่อมหมายความว่าถึงพลเมืองของประเทศ
นั้น ๆ ในขณะที่ทำสนธิสัญญา หาได้มีเจตนาที่จะให้หมายความ
ถึงชาวเอเชียแห่งอาณานิคมและรัฐอารักขาของประเทศนั้น ๆ ไม่

เมื่อได้ทำสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว การค้าต่างประเทศของไทย
ได้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ใน พ.ศ. ๒๓๙๕ (ค.ศ. ๑๘๕๒) มองเซนเยอร์
บัลเลอว์ส กล่าวว่ามีพ่อค้าฝรั่งเพียง ๓ คน คือ อังกฤษคนหนึ่ง

เนเธอร์แลนด์ คนหนึ่ง และโปรตุเกส คนหนึ่ง ฝรั่งเศสไม่มีเลย แต่ใน พ.ศ. ๒๓๙๙ (ค.ศ. ๑๘๕๖) ได้มีเรือชาติต่างๆ เข้ามายังกรุงเทพฯ เป็นจำนวน ๒๐๐ ลำ มีเรือของฝรั่งเศส ๒๕ ลำ และใน พ.ศ. ๒๔๐๐ (ค.ศ. ๑๘๕๗) มีเรือต่างประเทศเข้ามา ๒๐๐ ลำ มีเรือของฝรั่งเศสเพียง ๗ ลำ จำนวนพ่อค้าชาวต่างประเทศซึ่งจะได้รับเอกสิทธิพิเศษในเรื่องอำนาจศาลกงสุลจึงมีอยู่เป็นจำนวนน้อย และสำหรับฝรั่งเศสซึ่งมีเรื่องจะต้องกล่าวต่อไปนี้ แม้ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) ก็มีพลเมืองฝรั่งเศสในประเทศไทยเพียง ๒๔๐ คน รวมทั้งผู้หญิงและเด็กด้วย

เมื่อการค้าขายของชาวยุโรปได้แผ่เข้าไปภายในประเทศไทยคือ เลยเขตใกล้เคียงกรุงเทพฯ เข้าไปแล้ว ความไม่สะดวกที่พวกพ่อค้าเหล่านั้นจะต้องขึ้นศาลกงสุลก็ปรากฏออกมาเอง เพราะศาลกงสุลมีอยู่แต่ ณ กรุงเทพฯ เท่านั้น และถ้ามีกรณีพิพาทก็ต้องส่งไปพิจารณาในต่างประเทศ เช่น สำหรับฝรั่งเศสในชั้นต้น ต้องส่งไปถึง ปอนดิเชรี และต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นไซ่ง่อน แต่ก็ยังไม่สะดวกอยู่นั่นเอง

ท้ายเหตุนี้ ถ้าจะพูดถึงประโยชน์ในการค้าเท่านั้นแล้ว ระบบศาลกงสุลก็มีข้อไม่สะดวกสำหรับชาวต่างประเทศเหมือนกัน ในรายงานของกงสุลอังกฤษ ณ เชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) ได้กล่าวว่า “สำหรับคนชาติต่างประเทศทั้งปวง ไม่ว่าฝรั่งหรือชาวเอเชีย ซึ่งตั้งถิ่นที่อยู่ในต่างจังหวัด กฎหมายและวิธีพิจารณาของไทยสะดวกกว่าและถ้าบริหารตามกฎหมายนั้นดีแล้ว หากจะพูดโดยทั่วไปก็เป็นธรรมยิ่งกว่าระบบต่างดาวแห่งกฎหมายยุโรป ซึ่งใช้ในศาลกงสุล”

เหตุยุ่งยากที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ใช่เนื่องมาจากการค้า แต่เนื่องมาจากการเมือง คือ อังกฤษกับฝรั่งเศสแผ่ออกมาแสวงหาอาณานิคมทางเอเชียบูรพา และทำการแข่งขันแย่งชิงอาณานิคมกัน อังกฤษได้เมืองอารากัน มาร์ตะบัน ทวาย และตะนาวศรี ไปใน พ.ศ. ๒๓๖๙ (ค.ศ. ๑๘๒๖) ได้พม่าทางใต้ไปใน พ.ศ. ๒๓๙๕ (ค.ศ. ๑๘๕๒) และได้พม่าทั้งหมดไปใน พ.ศ. ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๖) ส่วนฝรั่งเศสนั้นได้โคชินจีนเป็นอาณานิคมใน พ.ศ. ๒๔๐๒ (ค.ศ. ๑๘๕๙) และวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๘๖๓) ได้ทำสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และอารักขาฝรั่งเศสกับกัมพูชา ซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย ดังที่กัมพูชาเองก็ได้รับรองโดยสนธิสัญญา ซึ่งทำกับไทยเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๘๖๓) และได้สัตยาบัน เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๘๖๔) แต่สนธิสัญญากับฝรั่งเศสนั้น ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกันภายหลัง คือ เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๗ (ค.ศ. ๑๘๖๔) ถึงอย่างไรก็ดี ฝรั่งเศสได้ทำสนธิสัญญากับไทยในเรื่องกัมพูชาใน พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) ซึ่งไทยยอมรับนับถือการที่ฝรั่งเศสเข้าอารักขากัมพูชา แต่พระตะบองและเสียมราฐยังเป็นของไทยอยู่ ฝรั่งเศสตั้งเกียรติได้ใน พ.ศ. ๒๔๒๖ (ค.ศ. ๑๘๘๓) และใน พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) อันนั้นยอมรับนับถือการอารักขาของฝรั่งเศส

ในการที่อังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาตั้งอยู่ในประเทศใกล้เคียงประเทศไทยทั้งที่กล่าวมานี้ ย่อมมีปัญหาเรื่อง “คนในบังคับ” เกิดขึ้น คือ อังกฤษและฝรั่งเศสตีความว่า “คนในบังคับ” กินความถึงชาวอาณานิคมและชาวรัฐอารักขาของอังกฤษและฝรั่งเศสด้วย ซึ่งไทยก็ต้อง

ยอมรับตาม แต่ในเรื่องอำนาจศาลนั้น ได้มีความตกลงกันผ่อนผันบางประการ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

สนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสบัญญัติว่า ถ้าคนในบังคับกัมพูชากระทำความผิดทางอาญาในอาณาเขตไทย ให้รัฐบาลไทยพิจารณาพิพากษาและลงโทษด้วยความยุติธรรมตามกฎหมายไทย ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวกัมพูชาอยู่ในบังคับแห่งอำนาจศาลไทย หาได้รับสิทธิพิเศษในเรื่องอำนาจศาลไม่

ใน พ.ศ. ๒๔๒๖ (ค.ศ. ๑๘๘๓) อังกฤษได้ทำสนธิสัญญากับไทยเพื่อป้องกันอาชญากรรมในเขตเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน และส่งเสริมการพาณิชย์ระหว่างพม่าของอังกฤษกับเขตที่วั้นั้น ในส่วนอำนาจศาลมีบัญญัติไว้ว่า ในบรรดาคดีแพ่งและอาญาซึ่งเกิดขึ้นในเขตนั้น และมีคนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความอยู่ด้วย ให้ผู้พิพากษาไทยเป็นผู้พิจารณาพิพากษาตามกฎหมายไทย แต่พนักงานกงสุลอังกฤษจะไปอยู่ด้วยในการพิจารณาก็ได้ และจะเสนอข้อแนะนำเพื่อประโยชน์แก่ความยุติธรรมก็ได้ และถ้าคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย จะขอถอนคดีไปพิจารณาพิพากษาในศาลกงสุลอังกฤษ เพื่อประโยชน์แก่ความยุติธรรมก็ได้ การอุทธรณ์ ให้อุทธรณ์ไปยังกรุงเทพ ฯ ซึ่งผู้พิพากษาไทยกับพนักงานกงสุลอังกฤษจะได้ปรึกษาร่วมกัน และในกรณีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย ก็ให้พนักงานกงสุลอังกฤษวินิจฉัยเด็ดขาด นี่เป็นระบบที่ต่อมาเรียกว่า ศาลต่างประเทศ แต่อันที่จริง เป็นศาลไทย ซึ่งพนักงานกงสุลมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยทั้งที่กล่าวมา

การที่อังกฤษยอมทำสนธิสัญญาเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า ระบบอำนาจศาลกงสุลไม่สะดวกที่จะใช้ เฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับต่าง จังหวัดภายในประเทศ และใน พ.ศ. ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๖) ฝรั่งเศส ก็ได้ทำสนธิสัญญากับไทยทำนองเดียวกัน เพื่อใช้ในเขตหลวงพระบาง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะบำรุงการพาณิชย์ระหว่างอันนัมกับหลวงพระบาง ฉะนั้น ถ้าคำนึงถึงประโยชน์ในการค้าขายเท่านั้นแล้ว ระบบอำนาจศาลกงสุลก็คงจะกลายลงไปเป็นลำดับ แต่ถ้ามีเหตุการณ์ เมืองเข้ามาแทรกแซงด้วยแล้ว ผลก็จะตรงกันข้าม ระบบอำนาจศาลกงสุลกลับจะร้ายแรงยิ่งขึ้น.

หมวด ๔

ภัยต่อเอกราชของชาติ

พ.ศ. ๒๔๒๕ – ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๘๖ – ๑๘๙๖)

ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๖) นายเคอ ลานสซัง ได้พิมพ์จำหน่ายหนังสือชื่อว่า การขยายตัวทางอาณานิคมของฝรั่งเศส และรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้เดินนโยบายแผ่ออกไปทางอาฟริกาและเอเชีย โดยเป็นคู่แข่งอยู่กับอังกฤษ และเมื่ออังกฤษได้มาตั้งอยู่ในพม่า และฝรั่งเศสมาตั้งอยู่ในกัมพูชา โคจีนจีน อันนัม และตังเกี๋ยแล้ว การขยายตัวอีกชั้นหนึ่งก็เข้ามาถึงประเทศไทย

ประเทศไทย ตั้งแต่ได้ทำสนธิสัญญากับชาติยุโรป เริ่มต้นด้วย สนธิสัญญากับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๙๘ (ค.ศ. ๑๘๕๕) แล้ว ก็ได้พยายามเจริญทางไมตรีเป็นอย่างตักบันานาประเทศทั้งปวง เช่น ได้ส่งพระยามนตรีสุวรงค์ (ชุ่ม) เป็นราชทูตพิเศษไปเจริญทางไมตรีกับประเทศอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๐๐ (ค.ศ. ๑๘๕๗) และส่งพระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) เป็นราชทูตพิเศษไปเจริญทางไมตรีกับประเทศอังกฤษอีกใน พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๑) และได้แต่งตั้งหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย ให้เป็นอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒) ส่วนทางประเทศฝรั่งเศสนั้น พระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) ได้รับแต่งตั้งเป็นราชทูตพิเศษไปใน พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๑) และพระยาสุวรงค์วิวัฒน์ (วอน บุนนาค) เป็นราชทูตพิเศษไปใน พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) และหม่อมเจ้า

ปฤษฎางค์ ชุมสาย ได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตประจำใน พ.ศ. ๒๔๒๔ (ค.ศ. ๑๘๘๒) หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย ได้เป็นอัครราชทูตประจำอิตาลี เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ออสเตรีย-ฮังการี เดนมาร์ก สวีเดน นอร์เวย์ สเปน และโปรตุเกสด้วย กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ได้ทรงเป็นอัครราชทูตประจำสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ (ค.ศ. ๑๘๘๕) พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) เป็นอัครราชทูตประจำรัสเซียใน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) และพระยาฤทธิรงค์ธเนศ (สุข ชูโต) เป็นอัครราชทูตประจำญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙)

ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ (ค.ศ. ๑๘๘๕) ไทยได้เข้าเป็นภาคีในอนุสัญญาสากลไปรษณีย์ ควรจะนับว่า เข้าอยู่ในสกุลนานาชาติแล้ว ได้กล่าวไว้แต่ต้นแล้วว่า เมื่อกฎหมายระหว่างประเทศมีขึ้นในยุโรป ได้นิยามกันว่า เป็นอันใช้เฉพาะสำหรับประเทศคริสเตียน ส่วนประเทศตูกีซึ่งชาติยุโรปได้ติดต่อด้วยตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ แห่งคริสต์ศักราชนั้น ยังไม่ถือว่า เข้าอยู่ในสกุลนานาชาติ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๙๙ (ค.ศ. ๑๘๕๖) แต่เมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญาสากลไปรษณีย์ ก็น่าจะถือว่า เข้าอยู่ในสกุลนานาชาติแล้ว แต่บางคนก็ถือว่า อนุสัญญาสากลไปรษณีย์เป็นเรื่องวิชาการ ไม่ใช่เรื่องการเมือง จึงถือว่าประเทศไทยเข้าอยู่ในสกุลนานาชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) เมื่อได้เข้าทำอนุสัญญากรุงเฮกว่าด้วยกฎสงคราม

ถึงอย่างไรก็ดี ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๖) กับ พ.ศ. ๒๔๓๙ (ค.ศ. ๑๘๙๖) ประเทศไทยต้องเผชิญภัยอันเนื่องมาจากการแย่งอาณานิคมกันระหว่างฝรั่งเศสกับอังกฤษ โดยฝรั่งเศส ขยายตัวเข้ามาในดินแดนของไทย ตั้งได้เอากัมพูชาซึ่งเป็นประเทศ ราชของไทยไปใน พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) แล้ว และตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๖) ก็ขยายตัวเข้ามาในดินแดนของไทยอีก

ใน พ.ศ. ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๖) ได้กล่าวมาแล้วว่า ฝรั่งเศส ได้ทำสนธิสัญญากับไทย ขอตึงกงสุล ณ หลวงพระบาง ซึ่งอยู่ทาง ผังซ้ายของแม่น้ำโขง และได้ยอมให้ชาวฝรั่งเศสและคนในอารักขา ฝรั่งเศสในเขตหลวงพระบางนั้น อยู่ในบังคับแห่งศาลไทย แต่เป็น ศาลพิเศษซึ่งกงสุลมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยได้ ฉะนั้น ฝรั่งเศสยอม รับรองด้วยสนธิสัญญานี้ว่า หลวงพระบางซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้าย เป็น ดินแดนของไทย

ปัญหามีอยู่เพียงว่า ดินแดนของไทยทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง แผ่ ไปถึงแคไหน ใน พ.ศ. ๒๔๒๙-๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๖-๑๘๘๗) พวกฮ่อได้ลงมาทำการปล้นสดมภ์ในดินแดนของไทยถึงหลวงพระบาง ออกไปติดต่อกับตังเกี๋ย ชื่อว่า สิบสองจุไทย และหัวพันทั้งห้าทั้งหก ไทยก็ส่งทหารไปปราบปราม แต่ฝรั่งเศสก็ส่งทหารไปด้วยโดยถือว่า เป็นดินแดนที่ขึ้นแก่อันนัม ซึ่งเป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศสแล้ว ไทย กับฝรั่งเศสได้ทำความตกลงชั่วคราวกันด้วยวาจาว่า ต่างฝ่ายต่างจะ อยู่ในดินแดนซึ่งตนครอบครองอยู่ในขณะนั้น เป็นอันว่า ฝรั่งเศส ได้สิบสองจุไทยและหัวพันทั้งห้าทั้งหกไป

ฝรั่งเศสเชื่อว่า แม่น้ำโขงเดินเรือได้ตลอดขึ้นไปจนถึงประเทศจีน และนายปาวี ซึ่งเป็นกงสุลฝรั่งเศส ณ หลวงพระบาง เมื่อได้ทำการสำรวจแล้ว ก็มีความเห็นเช่นนั้น ในปีต่อ ๆ มา ฝรั่งเศสจึงได้ส่งคณะสำรวจเข้าไปในแคว้นลาวหลายคน โดยพยายามที่จะแผ่อำนาจของฝรั่งเศสมาจนถึงแม่น้ำโขง

การที่ฝรั่งเศสคิดจะใช้แม่น้ำโขงเป็นทางคมนาคม ลำเลียงสินค้าลงมาจากประเทศจีนนั้น เป็นการกระทบกับอังกฤษ ซึ่งเมื่อได้พม่าทั้งหมดใน พ.ศ. ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๖) แล้ว ก็ได้แผ่มาสู่มแม่น้ำโขงทางดินแดนชนชาติไทยเหนือเชียงแสนขึ้นไปถึงประเทศจีน ฉะนั้น ฝรั่งเศสกับอังกฤษ ซึ่งแย่งอาณานิคมกันในอาฟริกาอยู่แล้ว ก็มาแย่งชิงกันในดินแดนของไทยด้วย

ฝรั่งเศสใครจะได้ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตลอดลงมาถึงกัมพูชา จึงอ้างข้อสัญญาซึ่งทำกับไทยใน พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) ความว่า เรือฝรั่งเศสเดินได้โดยเสรี “ในส่วนของแม่น้ำโขงและทะเลสาบที่ติดดินแดนไทย” โดยตีความว่า ดินแดนไทยก็ไปจดแม่น้ำโขงเท่านั้น ไม่เลยลงไปแม่น้ำโขงด้วย แต่ถ้าแม่น้ำโขงเป็นของฝรั่งเศสแล้ว เหตุไฉนจึงบัญญัติไว้ว่า เรือฝรั่งเศสเดินได้โดยเสรี การที่บัญญัติไว้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ไทยมีส่วนในแม่น้ำโขง ฝรั่งเศสใครจะเดินเรือได้สะดวก จึงได้มีข้อบัญญัติไว้ และถึงอย่างไร สนธิสัญญานับ พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) เกี่ยวกับกัมพูชาเท่านั้น หาได้เกี่ยวกับแคว้นลาวไม่ เหตุไฉนฝรั่งเศสจึงจะเรียกร้องเอาฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งหมด ฝรั่งเศสก็ได้แต่อ้างสิทธิของอันนัม ซึ่งเป็นรัฐอารักขาของตน แต่คนที่อยู่ในแคว้นลาวก็เป็นคนไทย ไม่ใช่ญวน และเขา

บรรพตัญญวนก็เป็นอุปสรรคกีดกันอยู่ แผนที่ตั้งฝรั่งเศสพิมพ์ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ก็แสดงว่า แคว้นลาวเป็นของไทย

เมื่อฝรั่งเศสบุกกรุกเข้าไปในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงซึ่งเป็นของไทย ก็ย่อมมีเหตุปะทะกันเป็นธรรมดา เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๓) นายปาวี ซึ่งเป็นอุปทูตฝรั่งเศสอยู่ ณ กรุงเพท ฯ ได้รับคำสั่งให้เรียกร้องให้ไทยถอนตัวออกมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทันที และให้ทำขวัญคนในบังคับฝรั่งเศส ซึ่งอ้างว่าได้รับความเสียหายโดยมีเรือปืน เลอ ลีแตง จอดอยู่ ณ กรุงเพท ฯ ด้วย ไทยก็ยอมถอนตัวออกมา แต่ในระหว่างนั้น ได้มีเหตุเกิดขึ้นในแคว้นลาว ๒ ราย คือ ๑. ร้อยเอก โทเรอซ์ ถูกจับ และ ๒. นายโกรสกีแรง ถึงแก่ความตาย โดยฝรั่งเศสกล่าวหาว่า ถูกฆ่าตาย รัฐบาลไทยก็ได้จัดการปล่อยตัวร้อยเอก โทเรอซ์ และรับว่า ถ้านายโกรสกีแรงถูกฆ่าจริงแล้วก็จะให้ค่าทำขวัญ แต่ฝรั่งเศสดำเนินการรุนแรง โดยส่งนายเลอ มีร์เทอ วิแลรส์ มาเป็นอัครราชทูตพิเศษ โดยได้รับคำสั่งมาว่า ถ้าไทยไม่ยอมรับนับถือสิทธิของฝรั่งเศสเหนือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และไม่ยอมทำขวัญคนในบังคับฝรั่งเศส ก็ให้ถอนตัวออกไปพร้อมด้วยคณะกงสุลฝรั่งเศส แล้วให้เรียบริบฝรั่งเศสล้อมสกัดปากแม่น้ำเจ้าพระยาทันที

อังกฤษเห็นฝรั่งเศสดำเนินการรุนแรง จึงได้ส่งเรือรบ ๓ ลำ เข้าคุ้มครองคนชาติอังกฤษ ณ กรุงเพท ฯ ฝรั่งเศสฉวยโอกาสดำเนินการรุนแรงยิ่งขึ้น โดยให้นายปาวีมาแจ้งแก่รัฐบาลไทยว่า ฝรั่งเศสจะส่งเรือรบเข้ามายังกรุงเพท ฯ อีก ๒ ลำ ไทยขอให้เจรจากันก่อน และรัฐบาลฝรั่งเศสก็ยินยอมตาม แต่ผู้บัญชาการทหารเรือฝรั่งเศส

ณ ไชโย่น สั่งให้เรือรบฝรั่งเศสแล่นเข้ามายังกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นการขัดกับที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตกลงไว้ บ่อนทหารเรือไทยก็ต้องทำการต่อสู้เป็นธรรมดา

เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ฝรั่งเศสยื่นคำขาดให้เวลา ๔๘ ชั่วโมง เรียกร้อง ๑. ให้ไทยยอมรับนับถือสิทธิของอันนัมและกัมพูชาเหนือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และเกาะในแม่น้ำโขง ๒. ให้ถอนกองทหารไทยออกจากฝั่งซ้ายภายในหนึ่งเดือน ๓. ให้ใช้ค่าเสียหายสำหรับการกระทำต่อทหารฝรั่งเศสและเรือฝรั่งเศส ๔. ให้ลงโทษผู้กระทำความผิดฝ่ายไทย และให้จ่ายค่าทำขวัญให้แก่ครอบครัวคนในบังคับฝรั่งเศสที่ได้รับทุกข์ ๕. ให้จ่ายเงินสองล้านฟรังก์ให้แก่คนในบังคับฝรั่งเศส ซึ่งอ้างว่าได้อुकเกณฑ์เงิน และ ๖. ให้วางประจำเงินสามล้านฟรังก์เพื่อเป็นประกันในการปฏิบัติตามคำเรียกร้องเหล่านี้

ไทยยอมตกลงตาม เว้นแต่ขอยอมรับนับถือสิทธิของอันนัมและกัมพูชาเหนือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเพียงแค่องศาที่ ๑๘ และขอใช้เกาะในแม่น้ำโขงร่วมกัน ฝรั่งเศสไม่พอใจ จึงถอนพนักงานสถานกงสุลออกไป และล้อมสกัดอ่าวไทย

การกระทำเช่นนี้เป็นภัยต่อเอกราชของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับอังกฤษตึงเครียดมาก แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ยับยั้งอย่างใด ไทยจึงต้องยอมทำสนธิสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) มีข้อความสำคัญดังต่อไปนี้

๑. รัฐบาลไทยสละสิทธิเหนืออาณาเขตฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและเกาะในแม่น้ำโขง

๒. รัฐบาลไทยจะไม่สร้างที่มั่นหรือสถานการทหารในเขต๒๕ กิโลเมตร ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง

๓. รัฐบาลฝรั่งเศสจะตั้งกองพล ณ ที่ใดก็ได้ ตามแต่จะเห็นสมควร มีนครราชสีมาและน่าน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังได้ทำอนุสัญญาเกี่ยวกับการถอนทหารไทยออกจากฝั่งซ้าย การลงโทษผู้กระทำผิด และการให้ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรีอยู่ได้จนกว่าไทยจะได้ปฏิบัติตามข้อสัญญาแล้ว

แม้ไทยได้ผ่อนผันตามความประสงค์ของฝรั่งเศส และปฏิบัติตามข้อสัญญาครบถ้วนแล้ว ฝรั่งเศสก็ยังไม่ออกไปจากจันทบุรี และความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก็ยังไม่ราบรื่น เพราะฝรั่งเศสและอังกฤษยังแย่งชิงดินแดนเหนือเชียงแสนขึ้นไปถึงประเทศจีน โดยฝรั่งเศสยังนึกอยู่ว่า ใช้แม่น้ำโขงสำหรับการเดินเรือได้ตลอด

ฝรั่งเศสขยายการจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศสในประเทศไทย เป็นอุปกรณ์การแผ่อิทธิพลของฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๒๓ (ค.ศ. ๑๘๘๐) มีผู้จดทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสอยู่ไม่มากนัก คือ มีชาวฝรั่งเศส ๒๔ คน ชาวนวนและชาวอินเดียน ๒๑ คน และจีน ๘๖ คน อันที่จริงจีนมิได้สังกัดชาติฝรั่งเศสประการใดเลย แต่ฝรั่งเศสถือว่าคนที่รับจ้างชาวฝรั่งเศส ก็อยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับความคุ้มครองของสถานทูตฝรั่งเศส นี่เป็นการขยายความในสนธิสัญญาออกไปโดยพลการในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ถึง พ.ศ. ๒๔๓๙ (ค.ศ. ๑๘๙๖) นายเนียล ว่าบัญญัติคนในบังคับฝรั่งเศสได้เพิ่มขึ้นจาก ๒๐๐ เป็น ๓๐,๐๐๐ คน และยอมรับว่า สถานทูตฝรั่งเศสยุ้งส่งเสริมให้มาจดทะเบียนกัน จำนวนชาวจีนที่ขึ้นทะเบียนเป็นคนใน

บังคับฝรั่งเศสสำหรับเฉพาะกรุงเทพ ฯ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) มีถึง ๗๒๔ คน แต่จีนที่จดทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษในเขตเดียวกันและขณะเดียวกัน มีเพียง ๓๖ คนเท่านั้น

การที่สถานทูต และสถานกงสุลต่างประเทศเพิ่มจำนวนคนในบังคับโดยนำขึ้นจดทะเบียนได้เช่นนี้ ก่อความยากลำบากในทางปกครองให้แก่ไทยเป็นอันมาก และพวกเหล่านี้มิได้จำกัดอยู่แต่ภายในเขตรอบพระนคร แต่ไปเที่ยวอยู่ตามหัวบ้านหัวเมือง และจะว่ามีอารยธรรมต่างกับไทย เช่นในกรณีชนชาติยุโรป ก็ว่าได้ และชาวกัมพูชาซึ่งตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) ย่อมอยู่ภายใต้อำนาจศาลไทย ฝรั่งเศสก็ได้นำขึ้นจดทะเบียนด้วย แต่ทราบไปที่ฝรั่งเศสยังมีความมุ่งหมายดำเนินการเมืองอยู่ ก็ไม่มีทางที่จะจำกัดอำนาจศาลกงสุลของฝรั่งเศสลงไปได้

แต่ใน พ.ศ. ๒๔๓๙ (ค.ศ. ๑๘๙๖) ฝรั่งเศสกับอังกฤษได้ทำความตกลงกันเกี่ยวกับการขยายตัวทางอาณานิคมในอาฟริกา (แม่น้ำไนเจอร์ตอนล่างและตูนิส) และในอาเซียบูรพา คือ ดินแดนเหนือประเทศไทยขึ้นไปจากประเทศจีนซึ่งใน พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ได้ตกลงให้เป็นเขตเป็นกลางไว้ก่อนนั้น บัดนี้ ได้แบ่งกันโดยถือเส้นร่องน้ำเดินเรือในลำแม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดน และได้ทำปฏิกิริยาเกี่ยวกับประเทศไทย มีข้อความสำคัญ คือ

๑. รัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลอังกฤษรับสัญญาว่า จะไม่ส่งกองทัพเข้ามาภายในภูมิภาคระหว่างแม่น้ำโขงกับภูเขาตะนาวศรี โดยไม่ได้รับความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่ง และว่า จะไม่ขอให้คนชาติของ

ทนในภูมิภาคนั้น ได้รับเอกสิทธิหรือผลประโยชน์พิเศษยิ่งกว่าที่คน
ชาติของอีกฝ่ายหนึ่งได้รับ

๒. ทั้งนี้ ไม่ขัดขวางต่อการกระทำใด ๆ ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะได้
ตกลงกัน และซึ่งเห็นว่า จำเป็นเพื่อรักษาเอกราชของประเทศไทยไว้
แต่จะไปทำความตกลงกับประเทศที่สามในข้อที่ทั้งสองฝ่ายห้ามตน
เองไว้โดยปฏิญญานี้ไม่ได้

พึงสังเกตว่า ไทยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิญญานี้ และความ
ในปฏิญญาก็มีอยู่เพียงว่า ฝรั่งเศสกับอังกฤษจะไม่ละเมิดอธิปไตย
ของไทย โดยไม่ได้รับความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งย่อมมีนัยว่า
ถ้าตกลงกันแล้ว จะละเมิดอธิปไตยของไทยก็ได้ ฉะนั้น ปฏิญญา
ฉบับนี้ หาได้เป็นหลักประกันเอกราชของไทยไม่ เป็นแต่แสดงว่า
ฝรั่งเศสกับอังกฤษจะไม่สู้รบกันเกี่ยวกับประเทศไทย.

หมวด ๕

กําลังศํภาพนอกอาณาเขต

พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๖-๑๙๓๒)

๑. การกําหนดสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับอังกฤษ

พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙)

พระจุลจอมเกล้าทรงตระหนักอยู่ว่า ในการป้องกันประเทศ จากภัยรุกรานแต่ต่างประเทศ ประเทศไทยจะต้องจัดการปกครองให้ ทันสมัย จึงได้จัดตั้งกระทรวงต่างๆ ขึ้นแต่ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) แล้ว และในการจัดการปกครองตามแผนปัจจุบัน ก็ได้คํู แบบอย่างในต่างประเทศ ตลอดจนส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาการใน ต่างประเทศ และอาศัยชาวต่างประเทศในข้อวิชาการด้วย พระองค์ เองได้เสด็จประพาสยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) และใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) ไทยได้เข้าประชุมทำอนุสัญญาว่าด้วยกฎ สงคราม ณ กรุงเฮก ซึ่งนับว่าประเทศไทยเข้าอยู่ในสกุลอารยชาติแล้ว

ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) นั้น ไทยได้ทำสนธิสัญญากับ อังกฤษเพื่อกําหนดสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับ มีหลักการสำคัญ ว่า คนในบังคับอังกฤษตลอดจนลูกกับหลาน ซึ่งมีเชื้อชาวเอเชีย ให้ จดทะเบียนได้ ส่วนคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวเอเชีย นั้น จด ทะเบียนได้เพียงชั้นลูกเท่านั้น ถ้าถึงชั้นหลาน ก็ถือว่าเป็นคนไทยแล้ว

๒. การจำกัดอำนาจศาลกงสุลของฝรั่งเศส

พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๘๐๒-๑๘๐๗)

ไทยได้พยายามทำความตกลงกับฝรั่งเศสเพื่อกำหนดสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศส ดังที่ได้ทำมาแล้วกับอังกฤษ และใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๘๐๒) ได้ทำความตกลงกันระหว่างรัฐบาลแล้ว แต่รัฐสภาฝรั่งเศสไม่เห็นชอบด้วย จึงเป็นอันตกไป

ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๘๐๔) ไทยกับฝรั่งเศสได้ทำอนุสัญญากันใหม่ เพื่อกำหนดสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศส มีหลักการว่า ชาวเอเชียที่จะขึ้นทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสได้ ก็เฉพาะผู้ที่สังกัดอาณานิคมหรือรัฐอารักขาของฝรั่งเศส และลูกของบุคคลเหล่านั้น ทั้งยังไม่พาดพิงถึงพลเมืองฝรั่งเศสซึ่งยังขึ้นทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสได้ทุกชั่วคนไปในส่วนอำนาจศาลกงสุล คนในบังคับฝรั่งเศสรวมทั้งชาวเอเชีย ซึ่งเป็นจำเลย ยังขึ้นศาลกงสุลฝรั่งเศสอยู่ มีข้อยกเว้นแต่สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และน่าน ซึ่งให้ขึ้นศาลต่างประเทศ ทั้งนี้ ไทยก็ยังไม่ได้ประโยชน์เท่าใดนัก แต่ก็ต้องเสียดินแดนไปอีก คือ ต้องยกดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ๒ ตอน ให้แก่ฝรั่งเศส คือ ตอนหนึ่งตรงข้ามหลวงพระบาง และอีกตอนหนึ่งตรงข้ามแคว้นลาวตอนใต้ ส่วนการที่ไทยได้จับทบรีคืนมานั้น อันที่จริงฝรั่งเศสควรจะคืนให้ตั้งแต่ไทยได้ปฏิบัติตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) แล้ว ทั้งนี้ จะถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันหาได้ไม่ และแม้ในคำปรารภก็ไม่กล่าวไว้เช่นนั้น

ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) เคนมาร์กและอิตาลีได้ทำ
อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับและอำนาจศาลกงสุล
ทำนองเดียวกันกับอนุสัญญาฝรั่งเศสตั้งกล่าวแล้ว แต่ไม่ได้เรียกเอา
ผลประโยชน์ตอบแทนอย่างใด

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ไทยกับฝรั่งเศสได้ทำ
สนธิสัญญากันอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งไทยต้องยกพระตะบอง เสียมราฐและ
ศรีโสภณ ที่ฝรั่งเศสรับว่าเป็นของไทย โดยสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๑๐
(ค.ศ. ๑๘๖๗) นั้นให้แก่ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจึงปรับปรุงเขตแดนทาง
ชายทะเลให้เล็กลง ในส่วนอำนาจศาลกงสุลนั้น ได้ตกลงกันว่า ชาว
อาเซียซึ่งเป็นคนในบังคับหรือคนในอารักขาของฝรั่งเศสที่จดทะเบียน
ไว้ก่อนแล้ว ให้ขึ้นศาลต่างประเทศ จนกว่าจะได้ประกาศและใช้
ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว ส่วนชาวอาเซียที่ขึ้นทะเบียนเป็น
คนในบังคับหรือคนในอารักขาฝรั่งเศสต่อไป ให้ขึ้นศาลไทยธรรมดา
ชาวอาเซียทั้งสองประเภทนี้ มีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกับคนไทย
แต่ไม่ต้องรับราชการทหาร ในคำปรารภได้กล่าวไว้ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนกัน
แต่ก็ยากที่จะแลเห็นได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนกันอย่างไร
เพราะดินแดนที่แลกเปลี่ยนกัน ก็มีปริมาณและมีค่าต่างกันมากนัก จะ
ว่าเอาดินแดนแลกกับอำนาจศาลกงสุล ชาวอาเซียที่มาขึ้นศาลต่าง
ประเทศและศาลไทย ก็ได้รับสิทธิเสมอภาคกับคนไทยเป็นการแลกเปลี่ยน
กันแล้ว และพลเมืองฝรั่งเศสก็ยังขึ้นศาลกงสุลอยู่ มิได้เปลี่ยนแปลง
อย่างไร

๓. การจำกัดอำนาจศาลกงสุลของอังกฤษ

พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙)

ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙) ไทยกับอังกฤษได้ทำสนธิสัญญากันโดยไทยยกกลับคืน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิส และเกาะที่ใกล้เคียงให้แก่อังกฤษ อังกฤษจึงตกลงให้คนในบังคับอังกฤษทั้งฝรั่งและชาวเอเชียซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษไว้ก่อนนั้น ขึ้นศาลต่างประเทศ จนกว่าจะได้ประกาศและใช้ประมวลกฎหมายไทยครบถ้วนแล้ว จึงให้ขึ้นศาลไทยธรรมดา ส่วนคนในบังคับอังกฤษทั้งฝรั่งและชาวเอเชียซึ่งจะได้ขึ้นทะเบียนต่อไปนั้น ให้ขึ้นศาลไทยธรรมดา แต่มีบังคับไว้ด้วยว่า ถ้าคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย ให้มีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปนั่งพิจารณาคำ และคนในบังคับอังกฤษมีสิทธิและหน้าที่เสมอภาคกับคนไทย แต่ไม่ต้องรับราชการทหาร ทั้งนี้จะถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันก็ได้ เพราะการที่คนในบังคับอังกฤษมาขึ้นศาลไทย ก็ได้รับสิทธิเสมอภาคกับคนไทยในทางอื่นๆ แล้ว รวมทั้งการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินด้วย แต่นอกจากนี้ อังกฤษยังได้ดินแดนของไทยไปอีกถึง ๔ รัฐ

ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) เคนมาร์กได้ทำอนุสัญญากับไทยว่าด้วยอำนาจศาลกงสุลทำนองเดียวกันกับที่อังกฤษได้ทำตั้งกล่าวแล้ว แต่ไทยไม่ต้องเสียผลประโยชน์แลกเปลี่ยน

๔. การเลิกสภาพนอกอาณาเขตของเยอรมันและออสเตรียฮังการี

พ.ศ. ๒๔๖๐ (ค.ศ. ๑๙๑๗)

ตามหลักประเพณีนิยมของไทยปรากฏมาแล้วว่า ไทยใครจะติดต่อกับการค้าขายกับต่างประเทศโดยทั่วกัน ความสัมพันธ์ทาง

พาณิชย์ระหว่างไทยกับเยอรมันเจริญมาด้วยดีโดยตลอด ประชาชาว
ไทยนิยมสินค้าเยอรมันเป็นอันมาก และมีใจไมตรีต่อเยอรมันตลอด
มา แต่ในมหาสงครามคราวก่อน ไทยต้องเข้าพัวพันในการเมือง
ของโลกอยู่ด้วย และเนื่องจากอิทธิพลของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา
ในเอเชียบูรพา ไทยจึงเข้าร่วมสงครามด้วย โดยมีผลตามสนธิสัญญา
สันติภาพว่า สภาพนอกอาณาเขตของเยอรมัน และออสเตรียยังการี
เป็นอันเสร็จสิ้นไปแต่เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ (ค.ศ.
๑๙๑๗) เยอรมันก็มีความเข้าใจอันดี และใน พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ.
๑๙๒๑) ได้ทำความตกลงทางเศรษฐกิจเฉพาะกาลกับไทย และใน
พ.ศ. ๒๔๗๑ (ค.ศ. ๑๙๒๘) ได้ทำสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์
และการเดินเรือกันในแบบเสมอภาคตามความนิยมแห่งหลักกฎหมาย
ระหว่างประเทศ

๕. การแก้ไขสนธิสัญญากับนานาชาติ

พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๕ (ค.ศ. ๑๙๑๙ - ๑๙๒๒)

ประเทศไทยได้จัดระเบียบการปกครองภายในประเทศตามแผน
ปัจจุบันแล้ว มูลเหตุที่ได้เกิดมีระบบสภาพนอกอาณาเขตขึ้นใน
ประเทศไทย ก็ย่อมหมดสิ้นไป ฉะนั้น ถ้าจะผูกกันโดยความเป็นธรรม
แล้ว นานาชาติที่เกี่ยวข้อง ก็ควรยอมยกเลิกสภาพนอกอาณาเขตเสีย

สภาพนอกอาณาเขตมีอุปสรรคใหญ่อยู่ ๒ ประการ คือ ๑.
อำนาจศาลกงสุลและ ๒. การจำกัดอัตราศุลกากรเป็นการตายตัว เช่น
อัตราศุลกากรสินค้าขาเข้า ไทยจะเก็บเกินอัตราร้อยละ ๓ ของราคา

ไม่ได้ ซึ่งเป็นอัตราค่ามากทีเดียว เพราะในขณะนั้นตุรกีซึ่งมีระบบสภาพนอกอาณาเขตอยู่เหมือนกัน ก็ได้รับความยินยอมให้เก็บร้อยละ ๑๑

ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า สนธิสัญญาที่ตั้งสภาพนอกอาณาเขตขึ้นนั้น มีข้อบัญญัติไว้ว่า จะแก้ไขเพิ่มเติมได้ก็ด้วยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย คือ จะบอกเลิกไม่ได้ ประเทศไทยจึงต้องทำการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับทุกประเทศที่เกี่ยวข้อง และได้เริ่มการขอเจรจากับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๒ (ค.ศ. ๑๙๑๙) แต่การเจรจากินเวลาหลายปี จึงเป็นที่ตกลงกันได้ เพราะเมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ซึ่งชาติต่างประเทศมีอยู่แล้ว การที่จะให้ยอมสละผลประโยชน์นั้นก็มีใช่ง่าย และผลที่ตกลงกันก็เป็นการประนีประนอมกันเป็นธรรมดา

หลักในสนธิสัญญาที่แก้ไขใหม่นั้น มีอยู่ว่า ๑. ในเรื่องอำนาจศาลกงสุลให้ยกเลิกอำนาจศาลกงสุลเสีย โดยให้คนชาติแห่งต่างประเทศคู่สัญญาขึ้นศาลไทย แต่มีเงื่อนไขว่า จนกว่าจะประกาศและใช้ประมวลกฎหมายอาญาแล้วและต่อไปอีก ๕ ปี ถ้าพนักงานทูตหรือกงสุลเห็นสมควรถอนคดีที่คนชาติของตนเป็นจำเลยไปพิจารณาพิพากษาเสียเอง เพื่อประโยชน์แก่ความยุติธรรม ก็ถอนคดีไปได้แต่จะถอนไปจากศาลฎีกาไม่ได้ และ ๒. ในเรื่องพิกัตอัตราศุลกากรไทยมีอิสรภาพในการตั้งพิกัตอัตราศุลกากร แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น สนธิสัญญาพาณิชย์และการเดินเรือกับอังกฤษ จำกัดไว้ว่า ภายในระยะเวลา ๑๐ ปี ไทยจะไม่เก็บศุลกากรค้าดิบ ค้ายีนผ้า ผ้าและสรรพสิ่งอื่นๆ ที่ทำด้วยผ้าใย เหล็ก เหล็กกล้า และสิ่งต่างๆ ที่ทำด้วย

เหล็ก หรือเหล็กกล้า กับทั้งเครื่องจักรและส่วนของเครื่องจักร ในอัตราสูงกว่าร้อยละ ๕ ของราคา

สนธิสัญญาที่แก้ไขในครั้งนั้น มีดังต่อไปนี้

๑. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๖๓ (ก.ศ. ๑๙๒๐)

๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๖๖ (ก.ศ. ๑๙๒๓)

๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๖๗ (ก.ศ. ๑๙๒๔)

๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับเนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๔๖๘ (ก.ศ. ๑๙๒๕)

๕. สนธิสัญญาทั่วไปว่าด้วยทางไมตรีกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๘ (ก.ศ. ๑๙๒๕)

๖. สนธิสัญญาทางพาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๘ (ก.ศ. ๑๙๒๕)

๗. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศสเปน พ.ศ. ๒๔๖๘ (ก.ศ. ๑๙๒๕)

๘. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศโปรตุเกส พ.ศ. ๒๔๖๘ (ก.ศ. ๑๙๒๕)

๙. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศเดนมาร์ก พ.ศ. ๒๔๖๘ (ก.ศ. ๑๙๒๕)

๑๐. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศสวีเดน พ.ศ. ๒๔๖๘ (ก.ศ. ๑๙๒๕)

๑๑. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
อิตาลี พ.ศ. ๒๔๖๙ (ก.ศ. ๑๙๒๖)

๑๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับสหภาพ
เศรษฐกิจ เบลโก-ลักเซมเบิร์ก พ.ศ. ๒๔๖๙ (ก.ศ. ๑๙๒๖)

๑๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
นอร์เวย์ พ.ศ. ๒๔๖๙ (ก.ศ. ๑๙๒๖)

๖. อนุสัญญาว่าด้วยอินโดจีน

พ.ศ. ๒๔๖๕ (ก.ศ. ๑๙๒๖)

ปัญหาชายแดนทางแม่น้ำโขงมีเรื่องยุ่งยากอยู่เนื่อง ๆ เพราะ
ฝรั่งเศสถือว่า แม่น้ำโขงทั้งหมดเป็นของฝรั่งเศส โดยอ้างว่า เมื่อ
สนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๓๖ (ก.ศ. ๑๙๙๓) ยกเกาะในลำแม่น้ำโขง
ทั้งหมดให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว แม่น้ำทั้งหมดก็ควรเป็นของฝรั่งเศสด้วย
แต่ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ควรถือว่าแม่น้ำเดินเรืออันสำคัญ
ยังเป็นเส้นเขตแดน ไทยจึงได้ทำอนุสัญญากับฝรั่งเศสใน พ.ศ.
๒๔๖๙ (ก.ศ. ๑๙๒๖) เพื่อทำความตกลงกันในปัญหาเกี่ยวกับ
อินโดจีน มีข้อความสำคัญว่า ๑. ฝรั่งเศสยอมรับให้แม่น้ำเดินเรือ
อันสำคัญยังเป็นเส้นเขตแดน เฉพาะในตอนที่ไม่มีเกาะ ถ้าตอนใด
มีเกาะ ก็ให้ถือว่าแม่น้ำเดินเรือระหว่างเกาะนั้นกับฝั่งขวาเป็นเส้นเขต
แดน แต่ตอนบางตอนติดกับฝั่งไทย ไม่มีสภาพเป็นเกาะ ตอนเหล่านั้น
ก็ระบุไว้ว่าเป็นดินแดนของไทย และ ๒. เขตปลอดการทหาร ซึ่ง
ตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๓๖ (ก.ศ. ๑๙๙๓) มีอยู่แต่ทางฝั่งขวาฝ่าย
เวียดนาม สนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๖๗ (ก.ศ. ๑๙๒๔) กำหนดให้มีทาง

ฝั่งซ้ายเช่นเดียวกันด้วย อนุสัญญาว่าด้วยอินโดจีนจึงได้กำหนดเขต
 ปกป้องการทหารเป็นแนว ๒๕ กิโลเมตรทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง

๑. ไทยร่วมมือในกิจการระหว่างประเทศ

พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๒๕ - ๑๙๓๒)

เมื่อไทยได้คืนอิสรภาพมาเป็นส่วนใหญ่แล้ว ก็ได้ดำเนิน
 นโยบายส่งเสริมการร่วมมือระหว่างชาติในทางสันติ เช่น ในสนธิ-
 สัญญา พ.ศ. ๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๔) กับฝรั่งเศส ก็มีข้อความว่า
 ถ้ามีข้อพิพาทเกิดขึ้น ซึ่งตกลงกันไม่ได้ทางทูต ก็จะเสนอให้อนุญาโต
 ตูลาการหรือศาลประจำยุติธรรมระหว่างประเทศเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาด
 ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕) ได้ทำอนุสัญญาอนุญาโตตุลาการ
 กับอังกฤษ และใน พ.ศ. ๒๔๗๑ (ค.ศ. ๑๙๒๘) ได้ทำสนธิสัญญา
 การระงับกรณีทางศาลและการประนีประนอมกับเนเธอร์แลนด์ นอก
 จากนี้ ประเทศไทยยังได้เจริญทางไมตรีในวงกว้างขวางออกไป โดย
 ทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับสวิสใน พ.ศ. ๒๔๗๔ (ค.ศ.
 ๑๙๓๑) และมีส่วนร่วมในกิจการของสันนิบาตชาติ เฉพาะ
 อย่างยิ่ง ในปัญหาเรื่องสังคมและมนุษยธรรม

หมวด ๖

เอกราชสมบูรณ์

๑. พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๒ - ๑๙๓๗)

ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๓๒) ประเทศไทยได้เปลี่ยนระบอบการปกครองจากแบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นแบบรัฐธรรมนูญ และในหลัก ๖ ประการ ที่ตั้งขึ้นเป็นหลักมูลนโยบาย ก็มีหลักเอกราชเป็นหลักที่ ๑ คือ จะต้องจัดการเอาอำนาจอธิปไตยกลับคืนมาให้ได้เต็มที่ และจะต้องปลดปล่อยข้อผูกพันอันเป็นอุปสรรคต่อทางก้าวหน้าของชาติ

อุปสรรคเช่นว่านี้ ได้แก่ ๑. ความไม่สมบูรณ์ในอำนาจอธิปไตยของไทยบางประการ ซึ่งยังมีอยู่ชั่วคราว ๒. ข้อผูกมัดที่ไม่เสมอภาคบางประการ และ ๓. ข้อถ้อยที่ถ้อยผูกพันบางประการ ซึ่งมีผลจำกัดเสรีภาพของไทยในการวางนโยบายแห่งชาติเกินสมควรไป

๑. ในเรื่องอำนาจอศาล ประเทศส่วนมากยังมีสิทธิถอนคดีที่คนชาติของเขาเป็นจำเลยไปจากศาลไทย นอกจากศาลฎีกา เพื่อเอาไปพิจารณาพิพากษาในศาลกงสุลได้ ทั้งนี้ จนกว่าจะได้ประกาศและใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้วและต่อไปอีกห้าปี และในเรื่องพิกัตอัตราศุลกากร ก็มีข้อจำกัดการเก็บอากรสินค้าขาเข้าบางอย่างเช่นผ้าฝ้าย และวัตถุทำด้วยผ้าฝ้าย เหล็ก กบวัตถุทำด้วยเหล็ก รถยนต์ เครื่องจักร หมวก นมข้น และเหล้า ทั้งนี้ มีกำหนด ๑๐ ปี ซึ่งจะยุติลงก็ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ (ค.ศ. ๑๙๓๖)

๒. ไทยถูกผูกมัดฝ่ายเดียวในเรื่อง ก. การคืนอากรกระสอบ
บ้าน ข. สิทธิเก็บค่าศุลกากรในเขต ๒๕ กิโลเมตรทางชายแดนแม่น้ำ
โขง ค. การให้ผลปฏิบัติอย่างคนชาติพื้นเมืองในเรื่องอสังหาริมทรัพย์
และ ง. การยอมรับสัญชาติต่างประเทศของคนบางประเภทซึ่งเกิด
ในประเทศไทย และ

๓. ไทยตั้งการผูกขาด หรือเรียกเกณฑ์เพื่อการทหารไม่ได้
ประเทศไทยในระบอบรัฐธรรมนูญได้รับจัดการออกประมวล
กฎหมายให้ครบถ้วน คือ ได้ออกประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
บรรพ ๕ และ บรรพ ๖ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายว่าด้วยธรรม-
นูญศาล ซึ่งได้ประกาศและใช้เป็นอันครบถ้วนใน พ.ศ. ๒๔๗๘
(ค.ศ. ๑๙๓๕) ฉะนั้น สิทธิถอนคดีจะสิ้นสุดลงก็ต่อใน พ.ศ. ๒๔๘๓
(ค.ศ. ๑๙๔๐)

เพื่อปลดเปลื้องอุปสรรคดังกล่าวแล้วข้างต้น รัฐบาลในระบอบ
รัฐธรรมนูญได้ดำเนินการเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่กับนานาประเทศ
เพื่อให้สนธิสัญญาใหม่เป็นแบบเดียวกับที่อารยประเทศทำต่อกัน คือ
แบบสนธิสัญญาเสมอภาค โดยถือหลักการถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน
หลักความเป็นธรรม และหลักคุณประโยชน์แก่กันและกันเป็นเกณฑ์
กล่าวคือ ให้ผลปฏิบัติอย่างชาติที่ได้อ่อนนุเคราะห์ยิ่งในเรื่องการ
พาณิชย์และการเดินเรือ และให้ผลปฏิบัติอย่างชาติพื้นเมืองในเรื่อง
ภาษีอากร สนธิสัญญาเหล่านี้มีกำหนดอายุ ๕ ปี และต่อจากนั้นก็
บอกเลิกได้ เพราะว่าถ้ามีข้อความใดยังไม่สะดวกในทางปฏิบัติ จะได้
ทำการแก้ไขใหม่ได้

สนธิสัญญาที่ทำกันใหม่นั้น มีดังต่อไปนี้

๑. สนธิสัญญาทางไมตรี และพาณิชย์กับสวิส พ.ศ. ๒๔๘๐
(ก.ศ. ๑๙๓๗)

๒. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับสหภาพ
เศรษฐกิจ เบลโก-ลักเซมเบิร์ก พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๓. อนุสัญญาการตั้งถิ่นฐานกับประเทศเบลเยียม พ.ศ. ๒๔๘๐
(ก.ศ. ๑๙๓๗)

๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
เดนมาร์ก พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๕. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
สวีเดน พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๖. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับสหรัฐ-
อเมริกา พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๗. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
นอร์เวย์ พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๘. สนธิสัญญาการพาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอังกฤษ
พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๙. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
อิตาลี พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๑๐. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศ
ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๘๐ (ก.ศ. ๑๙๓๗)

๑๑. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๒. ข้อตกลงพาณิชย์และศุลกากรกับประเทศฝรั่งเศส เกี่ยวกับอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๓. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศเยอรมัน พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๔. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับเนเธอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

๑๕. สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศโปรตุเกส พ.ศ. ๒๔๘๑ (ค.ศ. ๑๙๓๘)

โดยสนธิสัญญาเหล่านี้ ประเทศไทยได้อิสรภาพในเรื่องอำนาจศาลและการภาษีอากรกลับคืนมาโดยเต็มที่ ศาลยุติธรรมของไทยชำระชาวต่างประเทศได้เหมือนกับคนไทย ส่วนศุลกากรและภาษีอากรอย่างอื่นก็เก็บได้ตามที่เห็นสมควร อนึ่ง จะเรียกเกณฑ์เพื่อการทหารและตั้งการผูกขาดก็ได้ จะเอาบุคคลทั้งปวงที่เกิดในประเทศไทยไว้เป็นคนชาติไทยก็ได้ และจะสงวนที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดินที่ยังไม่มีเจ้าของไว้ให้แก่คนชาติไทยก็ได้ ประเทศไทยกลับเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์แล้ว

๒. ภายหลัง พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

เมื่อประเทศไทยได้คืนเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์แล้ว ก็มีความมุ่งหมายแต่จะบำรุงความเจริญรุ่งเรืองของชาติตามนโยบายซึ่ง

พล.ร.ท. จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ให้คำขวัญว่า การสร้างชาติ คือ บำรุงกำลังของชาติทุกทาง ทั้งทางการทหาร การเมือง การเศรษฐกิจ และการวัฒนธรรม ทั้งนี้ โดยร่วมมือติดต่อกับนานาชาติตามความนิยมแห่งอารยชาติ เพื่อประชาชาติไทยจะได้ขึ้นสู่ฐานะมหาประเทศสมกับอัตภาพของตน

แต่การเมืองของโลกอยู่ในสถานะปรวนแปร ประเทศไทยได้ร่วมมือกับนานาชาติในสนธิบัตรชาติเป็นอย่างดี ทั้งนี้ ก็ด้วยเห็นแก่สันติภาพของโลก แต่ได้สังเกตเห็นว่า สนธิบัตรชาติพิจารณาปัญหาระหว่างประเทศในแง่ของยุโรปเป็นสำคัญ และแม้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับยุโรป ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาได้ นายบรูว์สเตอร์ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศส เสนอความคิดที่จะให้มีสหภาพยุโรปขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ (ค.ศ. ๑๙๓๐) ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ความจริงในกติกาของสนธิบัตรชาติก็มีความอยู่ข้อหนึ่ง คือ ข้อ ๑๔ ว่า สภาจะแนะนำเป็นครั้งคราว ให้สมาชิกของสนธิบัตรพิจารณากันใหม่ในสนธิสัญญา ซึ่งกลายเป็นใช้ไม่ได้แล้ว และพิจารณาสถานการณ์ระหว่างประเทศ ซึ่งถ้าคงไว้ต่อไป อาจเป็นภัยต่อสันติภาพของโลกก็ได้ แต่สนธิบัตรชาติก็ไม่สามารถวางวิธีการที่จะให้มีการพิจารณาเรื่องเช่นนี้ได้

ครั้นเมื่อมีข้อพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเกิดขึ้น เนื่องด้วยมานจูเรีย สภาสนธิบัตรชาติก็ได้ลงมติรับรองรายงานของคณะกรรมการใน พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๓๓) ซึ่งญี่ปุ่นเห็นว่าไม่ได้พิจารณาปัญหาในแง่สถานการณ์ที่เป็นจริง และไทยก็เห็นใจญี่ปุ่น จึงได้เว้นการลงมติ

ญี่ปุ่นชาวซังโนโมตริจิตและความเข้าใจอันดีของไทยในการนี้ เป็นที่ยิ่ง และมีมิตรสัมพันธ์ซึ่งมีมาเป็นอย่างดีตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าทรงธรรม และรัชกาลพระจุลจอมเกล้า นั้น ก็ได้ทวีความสนิทสนมยิ่งขึ้น ครั้นเมื่อสงครามได้เกิดขึ้นในยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๓๒ (ค.ศ. ๑๙๓๙) แล้ว รัฐบาลไทยก็แสดงเจตนาดีเพื่อสันติภาพไว้ โดยทำสนธิสัญญาว่าด้วยการจำเวญสัมพันธ์ไมตรีและต่างเคารพบูรณภาพอาณาเขตแห่งกันและกันกับญี่ปุ่น และทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับอังกฤษและฝรั่งเศส ณ วันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๔๐) ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยนิยมสันติวิธี และในการทำความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ก็นิยมการเจรจาแก้ด้วยดี

ประเทศไทยได้เสียดินแดนไปเป็นอันมาก ดังได้บรรยายมาแล้วข้างต้น และโดยที่ฝรั่งเศสได้เคยใช้วิธีล่อลวงสกัดต่อไทยใน พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ความขมขื่นในใจประชาชนไทยก็ยังคงมีเหลืออยู่เป็นธรรมดา รัฐบาลไครจะขจัดเสีย จึงเสนอขอปรับปรุงเขตแดนทางฝั่งแม่น้ำโขงเล็กน้อย โดยขอคืนแดนตรงข้ามหลวงพระบางตอนหนึ่ง และตรงข้ามปากเซอีกตอนหนึ่ง กลับคืนมา โดยให้แม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสอง แต่หาได้เป็นผลไม่ กลับมีเหตุชายแดนเกิดขึ้น ซึ่งไทยได้ทำการป้องกันชาติอย่างเข้มแข็ง ต่อมาญี่ปุ่นเสนอไกล่เกลี่ย เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑) จึงได้ทำอนุสัญญาสันติภาพกัน ณ กรุงโตเกียว โดยประเทศไทยได้คืนดินแดน ๒ ตอนดังกล่าวแล้ว กับทั้งพระตะบอง และดินแดนเหนือขีดเส้นขนาน ๑๕ องศา ทั้งปรากฏในแผนที่แนบไว้

ข้างท้ายนี้แล้ว ส่วนเขตปลอดการทหารสองฝั่งแม่น้ำโขง เป็นอันยกเลิก ยังมีเขตปลอดการทหารแต่เฉพาะในดินแดนส่วนกัมพูชาที่ไทยได้คืนมา เขตแดนใหม่นี้ ได้ปักปันเสร็จเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ (ค.ศ. ๑๙๔๒)

พร้อมกับอนุสัญญานี้ รัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำพิธีสาร ความว่า จะพยายามรักษาสันติภาพในเอเชียบูรพา และเจริญทางไมตรีฉันท์เพื่อนบ้านที่ดี กับทั้งบำรุงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสองด้วย

ครั้นเมื่อสงครามมหาอาเซียบูรพาอุบัติขึ้นเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑) ก็ได้ทำความตกลงร่วมมือกันระหว่างญี่ปุ่นกับไทย ทั้งได้ทำเป็นกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศทั้งสองขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑) โดยมีข้อความสำคัญว่า ประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยสถาปนาพันธมิตรระหว่างกันและกันตามมูลฐานที่ต่างฝ่ายต่างเคารพเอกราชและอธิปไตยซึ่งกันและกัน ต่างจะช่วยกันทุกอย่าง ทั้งทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร และจะไม่ทำสัญญาสงบศึกหรือสันติภาพ นอกจากจะได้ทำความตกลงร่วมกันโดยบริบูรณ์

ฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกาส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดประเทศไทย ประเทศไทยจึงประกาศสงครามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ (ค.ศ. ๑๙๔๒)

ไทยกับญี่ปุ่นร่วมมือกันอย่างสนิทสนมดียิ่ง ได้ทำความตกลงทางวัฒนธรรมกันเมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ (ค.ศ. ๑๙๔๒)

อนึ่ง ไทยได้ขยายวงสัมพันธไมตรีออกไปทางเอเชียบูรพา โดยรับรองรัฐบาลมาจูกัวเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑) บัดนี้ มีผู้แทนทางทูตประจำซึ่งกันและกันแล้ว และรับรองรัฐบาลแห่งชาติจีน ณ นานกิง เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ (ค.ศ. ๑๙๔๒) ส่วนทางยุโรป ก็ได้รับรองรัฐบาลโครเอเชียเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๖ (ค.ศ. ๑๙๔๓) และรัฐบาลสโลวะเกีย เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ (ค.ศ. ๑๙๔๓)

๓. ข้อยุติ

ข้าพเจ้าได้ดำเนินแนวประวัติการทูตของไทยตั้งแต่โบราณกาล มาจนถึงสมัยปัจจุบัน โดยหยิบยกข้อวัจนธรรมของไทยในการนี้มาแสดง

ชนชาติไทยเป็นชาตินักรบ รักเอกราชอธิปไตยและอิสรเสรี เป็นที่ตั้ง พร้อมอยู่เสมอที่จะรักษาเอกราชของชาติ และป้องกันราชอาณาจักร โดยเสียสละเลือดเนื้อด้วยความกล้าหาญ แต่ในเวลาเดียวกัน เป็นชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา รักอุดมคติสันติสุข รักมนุษยธรรม เพราะถือว่า ประชาชาติต่าง ๆ เป็นมนุษยด้วยกัน ไม่รังเกียจศาสนาอื่น คณะสอนศาสนาจะมาสอนศาสนาอื่นได้ แต่ต้องไม่เข้าเกี่ยวข้องกับการเมือง ถ้าเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองเมื่อใด เช่น ในรัชกาลพระนารายณ์ ประชาชาติไทยก็ยอมไม่ได้

ในส่วนความสัมพันธ์ทางการค้า ประเทศไทยก็ไม่เคยปิดประตูการค้า ตรงกันข้าม เปิดโอกาสให้คนชาติทุกประเทศเข้ามาทำการค้าขายได้โดยทั่วกัน และได้เคยชวนเชิญให้ต่างประเทศเข้ามาค้าขายด้วย การค้าต่างประเทศของไทยแต่ก่อนเคยอยู่ในมือพระคลัง ทั้ง

ก็เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของคนไทย ซึ่งในสมัยนั้นต้องแข่งขันและต่อสู้กับนักผจญภัย และทางฝ่ายบริษัทต่างประเทศเองก็กีดกันเอกชนคนชาติของตน ไม่ให้มาทำมาค้าแข่งกับตน นอกจากนี้บริษัทของประเทศต่าง ๆ ในสมัยนั้น ยังดำเนินการเมืองแทนรัฐบาลของตนด้วย ฉะนั้น แทนที่จะมาทำการค้าโดยเฉพาะ ก็มาแย่งชิงดินแดนและความเป็นใหญ่ทางทะเลกัน และเนื่องจากการต่อสู้กันเองนี้ ก็ทำให้เกิดการเมืองกระทบต่อประเทศไทย ประเทศไทยจึงต้องกำจัดเหตุทางการเมืองเสีย แต่ในส่วนการค้า ก็ยินดีที่จะทำการค้ากับต่างประเทศต่อไป

ครั้นเมื่อร้อยปีกว่ามานี้ ขณะที่ชาติยุโรปแผ่ออกมาทางเอเชียบูรพา หลังจากอุตสาหกรรมปฏิวัติ ก็มีความมุ่งหมายที่จะมาหาวัสดุขุดไปบ่อนโรงงาน และหาตลาดสำหรับสินค้าสำเร็จรูป การแผ่ออกมานั้น จึงเป็นการแผ่ออกมาหาอาณานิคมด้วย ประเทศไทยก็ไต่ยอมให้ความสะดวกในการค้า โดยยอมยกเลิกการค้าผูกขาดของพระคลัง และยอมให้มีระบบสภาพนอกอาณาเขต ทั้งนี้ ด้วยมีความมุ่งหวังในความก้าวหน้าโดยแท้ ทั้งที่พระจอมเกล้าได้ทรงอุปมาไว้ดังต่อไปนี้

“คนสองคนเดินทางออกจากป่ามา โดยขนสินค้าหยาบๆ ที่ตนทำขึ้น คือ ปอ เป็นต้น ครั้นเมื่อเดินทางมาถึงที่แห่งหนึ่ง ซึ่งมีวัตถุมีค่ามากกว่า เช่น ผ้า ยอ คนโง่ที่จะแก้ให้ดีขึ้นไม่ได้นั้น ยังคงขนปอซึ่งเป็นสินค้าที่หยาบและไม่ได้กำไรนั้นต่อมา แต่เพื่อนที่สุขุมได้แลกปอของเขากับวัตถุที่ละเอียดและมีค่ามากกว่า ทั้งสองคนได้เดินต่อมาถึงท่าเลไหม คนโง่ก็ยังเอาปอไว้ ส่วนคนสุขุมแลกผ้าของเขากับไหม ครั้นเมื่อมาถึงปลายทาง คนหนึ่งพังก้าวชนของที่หนัก และ

แทบจะไม่มีราคา ส่วนอีกคนหนึ่งได้เอาของที่มีค่าและกำไรงามมา
โดยง่ายตาย”

ฉะนั้น ถ้าความสัมพันธ์กันมีความมุ่งหมายเพียงเฉพาะจะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันในทางพาณิชย์แล้ว ความสัมพันธ์กับประเทศ
ไทยก็คงดำเนินไปโดยสะดวก แต่โดยที่อังกฤษและฝรั่งเศสมาตั้ง
อาณานิคมอยู่สองข้างประเทศไทย ปัญหาการเมืองจึงเกิดขึ้นอีก
ถึงแก่เป็นภัยต่อเอกราชของไทย แต่ด้วยความมานะอดทน ไทยได้
จัดการปกครองเข้าสู่แผนปัจจุบัน และได้ค่อยพยายามปลดปล่อย
ภาระแห่งระบบสภาพนอกอาณาเขตเป็นลำดับมา ถึงแม้ว่าต้องเสีย
ดินแดนไปก็ยอมผ่อนหนักเป็นเบา จนกระทั่งได้เอกราชสมบูรณ์
กลับคืนมา

บัดนี้ ไทยมีระบบการปกครองทันสมัย และกลับเป็นประเทศ
เอกราชสมบูรณ์แล้ว ก็ได้พยายามปรับปรุงเขตแดนให้เข้าหาหลัก
ยุติธรรม และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชาติให้เป็นไปเพื่อสันติ-
ภาพและความร่วมมือกันโดยเสมอภาค เพราะตระหนักว่า เป็นหลัก
ที่จะยังโลกให้อยู่ในสันติภาพถาวร ครั้นมหาสงครามคราวนี้กลายเป็น
สงครามโลก ประเทศไทยก็รู้สึกหน้าที่ของตนในอันจะช่วยสร้างสรรค์
สันติภาพถาวร จึงช่วยญี่ปุ่นผู้พันธมิตรอยู่ด้วยกำลังทางทหาร ทาง
เศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรมเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุ
ชัยชนะถึงที่สุด ฉะนั้น ในความสัมพันธ์ระหว่างชาติ ไทยจะนึกถึง
สิทธิและผลประโยชน์ของตนเท่านั้น ก็หาไม่ แต่ย่อมนึกถึงหน้าที่
ของตนเกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวมด้วย นี่เป็นวัฒนธรรมการทูต
ของไทย.

